

11. Nemzetközi fegyverkereskedelem

Csiki Varga Tamás – Varga Gergely

A fegyverkereskedelem vizsgálata – a fegyverkereskedelem trendjei – SIPRI-trendelemzés – Small Arms Survey – könnyű- és kézfegyverek kereskedelme – hadiipari és katonai szolgáltató vállalatok

Bevezetés

A nemzetközi fegyverkereskedelemre annak intenzitása, kiterjedtsége, valamint az államok külső és belső biztonságára gyakorolt közvetlen hatása révén globális biztonsági kihívásként is tekinthetünk. A fegyverkereskedelem túlmutat a hagyományos kereskedelmi kapcsolatok jelentőségén, hiszen közvetlen befolyással van az államok közötti erőviszonyok alakulására, belső biztonságukra és stabilitásukra. Emellett a humán biztonsági megközelítésében közvetlenül hatással van az egyén biztonságára, hiszen fegyverek jelenléte vagy adott esetben hiánya befolyásolja az egy adott térségben vagy társadalomban élő emberek biztonságát.

Önmagában a nemzetközi fegyverkereskedelem, különösen a legális fegyverkereskedelem nem feltétlenül jelent biztonsági kihívást. Egy állam számára adott fegyverekhez való hozzáférés ugyanis elősegítheti egy állam belső biztonságának előmozdítását, az államközi kapcsolatokra vagy fegyveres konfliktusokra tekintettel az erőviszonyokat befolyásoló – adott esetben kiegyenlítő – hatása miatt pedig egy adott térség stabilizálását vagy egy konfliktus békés rendezését is elősegítheti. Mindemellett a legális globális nemzetközi fegyverkereskedelem biztonsági kihívásként is jelentkezhet, hiszen lehetővé teheti fegyveres konfliktusok kirobbanását vagy elhúzódását, illetve önmagában a fegyverkezési verseny is negatívan hat az érintett államközi kapcsolatok minőségére. Ugyanakkor az illegális nemzetközi fegyverkereskedelemre egyértelműen globális biztonsági kockázatként tekinthetünk, mivel az a nemzetközi jogrendet és adott esetben az állam legitim erőszakmonopóliumát ássa alá. Jelen tanulmány azonban a nemzetközi fegyverkereskedelemmel összefüggő biztonságpolitikai hatások bemutatása helyett a hagyományos fegyverek nemzetközi kereskedelmének legfontosabb vizsgálati kérdéseit és trendjeit kívánja értékelni. A nemzetközi fegyverkereskedelem vizsgálatát osztályozási és metodológiai kérdések áttekintésével szükséges kezdeni.

A fegyverkereskedelemmel kapcsolatban a nemzetközi szakirodalom az alábbi legfontosabb összefüggéseket vizsgálja (CSIKI 2012, 129.):

- A fegyverkereskedelem tárgyát képező fegyverek jellegük szerint megkülönböztethetők aszerint, hogy a hagyományos vagy nem hagyományos (tömegpusztító) fegyverek és a hozzájuk kapcsolódó technológiák, illetve a kettős

felhasználású – békés célú és katonai célra egyaránt alkalmazható – technológiák köré soroljuk-e.

- A fegyverkereskedelem vizsgálati tárgyát képezi továbbá a célország és a kibocsátó ország szerinti vizsgálat. Az előbbieket tekintetében megkülönböztethetünk fejlett vagy fejlődő országba irányuló fegyverkereskedelmet, illetve embargó vagy szankció alatt álló országokba irányuló kereskedelmet.
- A nemzetközi fegyverkereskedelem egyik legfontosabb mutatója a vonatkozó nemzetközi tranzakciók értéke. A fegyverkereskedelem mint gazdasági tevékenység vizsgálata során eszerint megkülönböztethetők az adott időszakban megkötött vagy az érintett ország hatóságai által jóváhagyott (de később legyártandó és leszállítandó fegyverekre vonatkozó) fegyverszállítási szerződések, valamint a teljesített (leszállított fegyverekre vonatkozó) szerződések.
- Végül a fegyverkereskedelem a jellege szerint lehet nemzetközi normák által szabályozott (és ellenőrzött) és nem szabályozott kereskedelem. A szabályozott kereskedelem pedig megkülönböztethető aszerint, hogy legális vagy illegális fegyverkereskedelemről van-e szó.

A fenti osztályozások is rámutatnak arra, hogy biztonságpolitikai szempontból a nemzetközi fegyverkereskedelem szorosan összefügg a nemzetközi fegyverzetkorlátozással és fegyverzet-ellenőrzéssel. Mindkét esetben szükség van ugyanis a fegyverekre vonatkozó, hiteles információkra épülő, rendszeres, részletes és összevethető adatok meglétére. A nemzetközi fegyverkereskedelem, valamint a fegyverzetkorlátozás és fegyverzet-ellenőrzés transzparenciája tehát feltételezi egymást. Anélkül, hogy a fegyverzetkorlátozás és az ellenőrzés szerteágazó elméleti és gyakorlati problémáit részleteiben áttekintenénk, elengedhetetlen néhány olyan alapvető módszertani kérdést megvizsgálni, amely szükséges a fegyverkereskedelem meghatározó trendjeinek megértéséhez a nemzetközi fegyverzetkorlátozás és -ellenőrzés kereteinek tükrében. A fejezet ezt követően tér rá a nemzetközi fegyverkereskedelem legfontosabb aktuális trendjeinek ismertetésére. Elsőként a SIPRI nemzetközi fegyverkereskedelem aktuális trendjeire vonatkozó tanulmányának bemutatására kerül sor, majd áttekintést adunk a könnyűfegyverek nemzetközi kereskedelméről. A fejezet végül a SIPRI elemzései és a Defense News szakportál értékelése alapján mutatja be a legjelentősebb fegyvergyártó és katonai szolgáltató vállalatokat.

11.1. A nemzetközi fegyverkereskedelem vizsgálatának módszertani kérdései

A nemzetközi fegyverkereskedelemről igen nehéz átfogó és objektív képet alkotnunk. Egy teljes körű adatbázis elkészítését ugyanis három alapvető kérdéskörhöz kapcsolódó kihívás akadályozza. Egyrésztől nincsen globálisan elfogadott definíciója a fegyvernek. Nincs továbbá arra nézve sem egységes meghatározás, hogy mi minősül fegyverkereskedelemnek. Végül koránt sincs teljes átláthatóság és összehasonlíthatóság a fegyverek nemzetközi mozgását illetően az azokat szolgáltató és befogadó szereplők részéről. (HOLTOM–BROMLEY 2011, 26) Az alábbiakban e problémákra kívánunk részletesebben rávilágítani.

11.1.1. Mi minősül fegyvernek?

Az egyik ilyen módszertani kérdés az, hogy pontosan mi sorolható a fegyverek körébe. Alapvető problémát jelent ugyanis az, hogy erre vonatkozóan nincsen nemzetközileg általánosan elfogadott definíció. (CSIKI 2012, 129) Ennélfogva az is vita tárgyát képezheti, hogy melyek azok a fegyverek, amelyek a nemzetközi fegyverkereskedelem tárgyát képezik, illetve amelyekre vonatkozóan adatokat szolgáltatunk. A probléma nagyságát érzékelteti, hogy nem csak fizikai áruk esetében okozhat nehézséget a fegyverek körének pontos lehatárolása. Egyes megközelítések alapján ugyanis bizonyos szolgáltatások is a fegyverkereskedelem részét képezhetik. Áruk esetében különösen a kettős felhasználású termékek minősítése terén lehetnek eltérések a különböző definíciók között, a katonai célú szolgáltatások vonatkozásában pedig olyan tevékenységek osztályozása merülhet fel kérdésként, mint a katonai tanácsadás, kiképzés, egyes informatikai szolgáltatások vagy infrastrukturális beruházások.

A különböző fegyvertípusok lehatárolása tekintetében alapvető a nehézfegyverek, illetve fegyverrendszerek, valamint a könnyű- és kézifegyverek megkülönböztetése. E kategóriákra nézve nincsen nemzetközileg elfogadott pontos definíció, e tekintetben mindig az adott adatbázist készítő csoportosítására kell hagyatkozni. A stockholmi székhelyű Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) definíciója alapján nehézfegyvernek az alábbi eszközök minősülnek: katonai repülőgépek, légvédelmi rendszerek, tenger-alattjáró elleni fegyverek, páncélozott járművek, tüzérségi eszközök, katonai járművekhez szükséges motorok, rakéták, érzékelők, műholdak, hajók, meghatározott átmérőt meghaladó lövegek, légi utántöltő rendszerek. (SIPRI 2020a) Ezekkel szemben a Small Arms Survey az ENSZ 1997. évi Kormányzati Szakértői Paneljének ajánlására támaszkodva alapvetően a hordozhatóság alapján különíti el a kézifegyvereket a könnyűfegyverektől (UN General Assembly 1997).

A nehézfegyverek kategóriája alá eső fegyverek kereskedelme a méretükből is adódóan túlnyomórészt csak legális keretek között tud zajlani, ezért azok általánosságban véve könnyebben nyomon követhetők. Erre tekintettel a nemzetközi fegyverkereskedelem legjelentősebb adatbázisát készítő SIPRI az éves vonatkozó jelentéseiben e fegyverek kereskedelmét követi. (SIPRI 2020a) Ezzel szemben a könnyű- és kézifegyverek nyomon követése nehezebb, így ezek a fegyverek teszik ki az illegális fegyverkereskedelem döntő részét is. Fontos, hogy a fenti két fegyvertípus a felhasználásukat tekintve is különbözik. Míg a nehézfegyvereket jellemzően az államok rendszeresítik és használják hagyományos fegyveres konfliktusok megvívása céljából, addig a könnyű- és kézifegyvereket alacsonyabb intenzitású konfliktusok során, akár nem állami szereplők is rendszeresen használják.

11.1.2. A nemzetközi fegyverkereskedelemre vonatkozó adatok nyilvánossága

A nemzetközi fegyverkereskedelem nyilvántartására léteznek ugyan nemzeti, regionális és nemzetközi mechanizmusok, ám ezek több okból kifolyólag sem adnak teljes képet. (SIPRI 2017a, HOLTOM–BROMLEY–SIMMEL 2012, 4.) A fegyverkereskedelem politikai szempontok miatt igen érzékeny kérdés, ezért állandó problémát jelent a rendszeres, részletes és összehasonlítható adatszolgáltatás. E helyütt fontos megjegyezni, hogy a nemzetközi fegyverkereskedelem fontos szereplői a vállalatok, amelyek lehetnek részben vagy egészben

állami tulajdonban, de tulajdonosi szerkezetüket tekintve lehetnek teljesen független vállalkozások is. A nemzetközi fegyverkereskedelemre vonatkozó adatszolgáltatási kérdés tehát két vonatkozásban merül fel. Egyrészt az államok a területükön működő érintett vállalatoktól a fegyverek exportjára és importjára nézve adatszolgáltatási és engedélyeztetési kötelezettségeket írnak elő. Az államok pedig az ekként rendelkezésre álló adatokat nemzetközi egyezmények alapján – ahogy látni fogjuk, többnyire önkéntes alapon – nemzetközi szervezetek és a nyilvánosság rendelkezésére bocsátják.

Nemzetközi szinten a legátfogóbb kezdeményezés a fegyverek exportjának és importjának nyomon követésére az 1991-ben az ENSZ Általános Közgyűlése által elfogadott határozat a fegyverek transzparenciájáról, amely életre hívta a hagyományos fegyverek ENSZ-regiszterét (United Nations Register of Conventional Arms – UNROCA). (UN General Assembly 1991) Az adatszolgáltatás az UNROCA részére önkéntes alapú, erre tekintettel a megállapodás arra kéri fel a részes államokat, hogy a jelentősebb fegyverek²⁸ importjáról és exportjáról évente tegyenek közzé adatokat. Az ENSZ 2001-ben megtartott könnyű- és kézfegyverek illegális kereskedelméről szóló konferenciája²⁹ óta az államokat arra is felkérlik, hogy ez utóbbi fegyverekről is szolgáltatassanak adatokat. (HOLTOM–BROMLEY 2011, 8.) Az UNROCA keretében 1993 és 2010 között 174 állam készített jelentést legalább egyszer, 22 állam soha nem küldött jelentést, az 1992–2010 közötti időszakra nézve pedig 37 olyan állam volt, amely minden évben elküldte a jelentését. (HOLTOM–BROMLEY 2011, 7.)

A hagyományos fegyverek nemzetközi kereskedelmének szabályozása tekintetében újabb mérföldkövet jelentett ugyancsak az ENSZ Általános Közgyűlése által elfogadott fegyverkereskedelmi szerződés (Arms Trade Treaty – ATT) életbelépése 2014 decemberében. Az ATT a korábban említett UNROCA-szerződésre, valamint a könnyű- és kézfegyverekre vonatkozó akcióprogramra építve kívánja szabályozni a nemzetközi fegyverkereskedelmet. (CAVR 2017) Az ATT-t 2016 júniusáig 130 állam írta alá, és 82 állam ratifikálta azt. Az egyezmény hatékonyságát azonban jelentős mértékben korlátozza, hogy két kulcsfontosságú fegyverexportőr, Oroszország és Kína még nem csatlakozott hozzá.

A nemzetközi fegyverkereskedelem nyomon követésére léteznek regionális kezdeményezések is. Az Európai Unió Tanácsa 2008-ban fogadta el a kötelező érvényű közös álláspontot a katonai technológia és felszerelések kivitelének ellenőrzésére vonatkozó közös szabályok meghatározásáról. (Európai Tanács 2008) Noha a közös álláspont eredeti célja az volt, hogy nem nyilvános információcsere révén az EU tagállamai harmonizálják az exportszabályozásukat, az engedélyekre és az exportokra vonatkozó adatok 1999 óta nyilvánosak az EU fegyverexportra vonatkozó éves jelentéseiben.³⁰ Az említett közös álláspont fontos eszközzé vált a transzparencia erősítésében, 1999 óta minden tagállam elkészítette az éves jelentését nemzetközi fegyvertranzakcióiról az EU közös katonai listája 22 kategóriájának megfelelően,³¹ ugyanakkor sok esetben nem történt teljes

²⁸ Az UNROCA hétféle kategóriát jelöl meg: harckocsik, páncélozott harcjárművek, nagy kaliberű tüzérségi eszközök, vadászrepülőgépek, támadó helikopterek, hadihajók, rakéták és rakétaindító platformok.

²⁹ A konferencia fogadta el az ENSZ illegális könnyű- és kézfegyver-kereskedelmi akcióprogramját (UN Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons).

³⁰ Az éves összesített adatokat az Európai Unió Külgügyi Szolgálat (European External Action Service) teszi közzé a fegyverexportra vonatkozó éves jelentésekben.

³¹ Az Európai Unió közös katonai listájának aktuális változatáról bővebben lásd: Az Európai Unió közös katonai listája. (Európai Tanács 2015)

adatszolgáltatás, amit általában az adatok összegyűjtésének technikai nehézségeivel magyaráztak a tagállamok. (HOLTOM–BROMLEY 2011, 15.)

Hasonló regionális kezdeményezés az Amerika-közi konvenció a hagyományos fegyverek beszerzésének transzparenciájáról.³² Az 1999-ben az Amerikai Államok Szervezete által elfogadott konvenció szerint a részes államok az UNROCA-regiszterben meghatározott fegyvertípusok exportjának és importjának mennyiségéről és típusáról szolgáltatnak évente adatokat. Említésre méltó továbbá az EBESZ-dokumentum a könnyűfegyverekről és kézfegyverekről,³³ amelynek alapján a részes államok évente nem nyilvánosan információt cserélnek az egyezmény hatálya alá eső fegyverek kereskedelméről. A Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége hasonlóképpen a könnyű- és kézfegyverek kereskedelméről fogadott el konvenciót 2006-ban, amelynek alapján nemzeti és regionális adatbázisok létrehozását irányozták elő.³⁴

A fegyverkereskedelem transzparenciáját biztosító nemzetközi és regionális mechanizmusok alapvetően az egyes nemzetek adatszolgáltatásaira támaszkodnak. Az állami adatközlés tehát az egyetlen hivatalos forrás, amelyre a vonatkozó adatbázisok és elemzések hagyatkozhatnak, ám azok gyakran nem felelnek meg teljes egészében a megfelelő adatközlés kritériumainak. Emellett a fentiekben már említett definíciós kérdések is problémát jelenthetnek, az egyes államok által különböző szempontok alapján készített és közzétett adatok más-más fegyverkategóriákat és tételeket fedhetnek le, megnehezítve ezzel az adatok összehasonlíthatóságát is. A fenti problémát ugyanakkor enyhíti, hogy a piaci szereplők is közzétesznek adatokat a tranzakcióikra vonatkozóan, továbbá a sajtóban és a médiában megjelenő vonatkozó hírek is fontos támpontokat nyújthatnak átfogóbb adatbázisok elkészítéséhez. Az így megszerzett adatokat megfelelő ellenőrzés és szűrés mellett szintén figyelembe lehet venni a nyílt forrású adatbázisok elkészítése során, amelyek így sok esetben nem teljesen egyeznek a hivatalos állami adatközlés eredményeivel.

A fentiekből kifolyólag a nemzetközi fegyverkereskedelem nyomon követése szempontjából igen fontos szerepet játszanak nem kormányzati szervezetek, illetve kutatóintézetek. A fegyverkereskedelemtől készülő adatbázisok szempontjából a legjelentősebb szervezet a már korábban említett SIPRI. A SIPRI által nyílt forrásokból 1950-ig visszamenőleg a nemzetközi fegyverkereskedelemtől készített adatbázisok több célt is szolgálnak, így többek között meghatározzák a jelentősebb fegyvereket szállító és azokat átvevő szereplőket, növelik a nemzetközi fegyverkereskedelem transzparenciáját, azonosítják a konfliktussal terhelt országok fegyverekre vonatkozó beszerzési forrásait, segítséget nyújtanak a destabilizáló hatású fegyverfelhalmozás azonosításában. (SIPRI 2020a) A SIPRI fegyverkereskedelmi adatbázisa kereskedelmi regisztereket és statisztikai adatbázisokat tartalmaz, az előbbieket az adatbázisban szereplő minden egyes megállapodásra vonatkozóan nyújtanak információt. (HOLTOM–BROMLEY 2011, 27.) A könnyű- és kézfegyverek nemzetközi kereskedelmének vonatkozásában a genfi székhelyű Small Arms Survey adatbázisait és elemzéseit érdemes követni.

³² A konvencióról lásd bővebben: The Inter-American Convention on Transparency in Conventional Weapons Acquisition. (OAS 2017)

³³ A dokumentumról bővebben lásd: OSCE Document On Small Arms And Light Weapons. (OSCE 2012)

³⁴ A konvencióról lásd bővebben: ECOWAS Convention on Small Arms and Light Weapons, their Ammunition and Other Related Materials. (ECOWAS 2006)

Az Egyesült Államok fegyverkereskedelmének volumenére tekintettel utalnunk kell a washingtoni székhelyű Center for International Policy kutatóintézet Security Assistance Monitor programjára (Center for International Policy é. n.), amely 2000 óta követi nyomon az Egyesült Államok külföldre irányuló biztonsági célú segélyeit és fegyverkereskedelmét. Az adatbázis az amerikai fegyvereladások mellett a katonai és rendőri segélyeket, valamint kiképzőprogramokat is nyomon követi globális, regionális és országonkénti bontásban. Az adatgyűjtést az amerikai védelmi minisztérium nyilvános éves jelentései és a jelentősebb tranzakciókat nyomon követő nyilvánosan hozzáférhető adatai jelentősen megkönnyítik. (Defense Security Cooperation Agency 2017)

A fentiekkel összefüggésben szükséges röviden kitérni a nemzetközi fegyverkereskedelem legalitásának kérdésére arra vonatkozóan, hogy mely államokba irányuló fegyverkivitelt tekinthető illegálisnak. Nemzetközi jogi értelemben egy-egy országba irányuló fegyverexportra vonatkozó egyértelmű tilalmat az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elrendelt embargó jelenthet, amely vonatkozhat egyes fegyvertípusokra vagy akár a fegyverek teljes körére. Az embargón túl azonban a korábban említett nemzetközi, regionális és nemzeti szabályozó mechanizmusok is foglalkoznak a kérdéssel. Az ATT alapján tiltott az olyan fegyverexport, amely valamely ENSZ BT határozatot vagy az ENSZ Alapokmányát sértene, nem felelne meg az állam nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségeinek, továbbá amely népirútáshoz, emberiesség elleni bűncselekményhez, a genfi konvenciók súlyos megsértéséhez, civilek elleni támadáshoz vagy más háborús bűncselekményekhez járulna hozzá. (UNODA 2017, 9.) A részes államok a fentiek mellett egy hivatalos exportértékelés elkészítésére is kötelezettek, amelyben vizsgálniuk kell, hogy az adott tranzakció veszélyeztetné-e többek között a nemzetközi békét és biztonságot, az emberi jogok védelmét, a humanitárius jogok védelmét és az előbbiekhöz kapcsolódó, nemzetközileg védelmet érdemlő tényezőket. (UNODA 2017, 10.) Ennek eldöntése mindig eseti vizsgálat függvénye, ráadásul az ATT rendelkezéseinek esetleges megszegéséhez nem társulnak szankciók. Az Európai Unió hasonló rendelkezéseket tartalmaz a nemzetközi fegyverkereskedelemre nézve a már korábban említett, az EU tagállamaiból kiinduló fegyverexport szabályozására vonatkozó 2008. évi közös álláspontjában. A közös álláspont az ATT-ben már ismertetett kritériumok mellett külön kitér arra, hogy az exportáló országnak figyelembe kell vennie a célország terrorizmusához és nemzetközi szervezett bűnözéshez való viszonyát is. (Európai Tanács 2008, 3.)

11.1.3. A nemzetközi fegyverkereskedelem volumenének mérése

Végül szükséges kitérnünk arra is, hogy maguk az adatbázisok, illetve trendelemzések milyen típusú adatokból állnak. E tekintetben az alapvető felosztást a mennyiségi (darabszám) és a minőségi (érték) csoportosítás jelenti. A minőségre, vagyis az értékre vonatkozó adatbázisok összeállítása azonban szintén kérdéseket vet fel, hiszen egy-egy fegyverkereskedelmi tranzakció értékének megállapítása különböző módszertani szempontok alapján is lehetséges. A fegyverkereskedelem értékének meghatározása két változótól függ, egyrészt a mérés alapjául szolgáló fegyverek definíciójától, másrészt a mérés egységeitől. Ez utóbbi lehet az adásvétel pénzügyi értéke, az egységnyi előállítási költség vagy akár más egység is. Az előbbiekre tekintettel érdemes röviden áttekinteni

a nemzetközi fegyverkereskedelem vizsgálataiban mérvadó SIPRI módszertanát a fegyverkereskedelem volumenének vagy pénzügyi értékének meghatározására.

A SIPRI a hagyományos nehézfegyverek és komponenseinek kereskedelmi volumenének mérésére egy egyedi árképző rendszert hozott létre, egy saját úgynevezett trendindikátor-értéket (TIV – trend indicator value). A TIV egy fegyvernek minősülő árucikknek alapvetően a katonai képességét tükrözi a pénzügyi értéke helyett. A TIV meghatározása ugyanis a vonatkozó fegyver egységnyi előállítási költségéből történik, amely különbözik a ténylegesen kifizetett ártól, valamint a fegyver jelenlegi (rendszerint amerikai dollár) árfolyamon mért értékétől.³⁵ Az előbbieket alapján egy adott állam éves fegyverexportja volumenének kiszámítására a leszállított fegyverekre és komponensekre vonatkozó TIV-ek összeadásával kerül sor.³⁶ Mivel az éves leszállítások fluktuálhatnak, ezért a SIPRI öt éves mozgóátlagokat használ a nemzetközi fegyverkereskedelmi trendek stabilabb mérésére.

A SIPRI TIV tehát adott országból, nemzetközi szervezettől vagy nem kormányzati szervezettől egy másik ország, nemzetközi szervezet vagy nem kormányzati szervezet fegyveres ereje, paramilitáris egysége vagy titkosszolgálatára felé irányuló, nemzetközi fegyverkereskedelemre vonatkozó tranzakciót jelöl. Az olyan többnemzetiségű konzorciumok esetében, mint például az európai Airbus konzorcium, a SIPRI adatbázisában az adott fegyverkereskedelemre vonatkozó tranzakció exportját annál az országnál számolják el, amely a végső felhasználó felé irányuló leszállítás exportlicencét kiadta.

A SIPRI összeállítása szerint a 2001–2010 közötti időszakban legalább hat évre nézve 34 különböző ország szolgáltatott adatokat fegyverexportra, fegyverexport-engedélyekre vagy fegyverexport-megállapodásra vonatkozóan. (HOLTOM–BROMLEY–SIMMEL 2012, 5.) A korábban is ismertetett definíciós problémák miatt azonban a kormányok által hivatalosan közzétett adatokat nem mindig lehet összehasonlítani, hiszen más-más módszertant alkalmaznak a tervezett exportok és a teljesített leszállítások adatainak összeállítására vonatkozóan, illetve egyes kormányok az előbbiekre, mások az utóbbiakra vonatkozóan tesznek közzé csak adatokat. A tervezett exportok vonatkozhatnak a fegyverexport-megállapodások értékére és az exportengedélyekre is, a leszállított fegyverekre vonatkozó adatok pedig a vámhatóság által szolgáltatott adatokon és az exportengedélyt felhasználó vállalatok jelentésén is alapulhatnak.

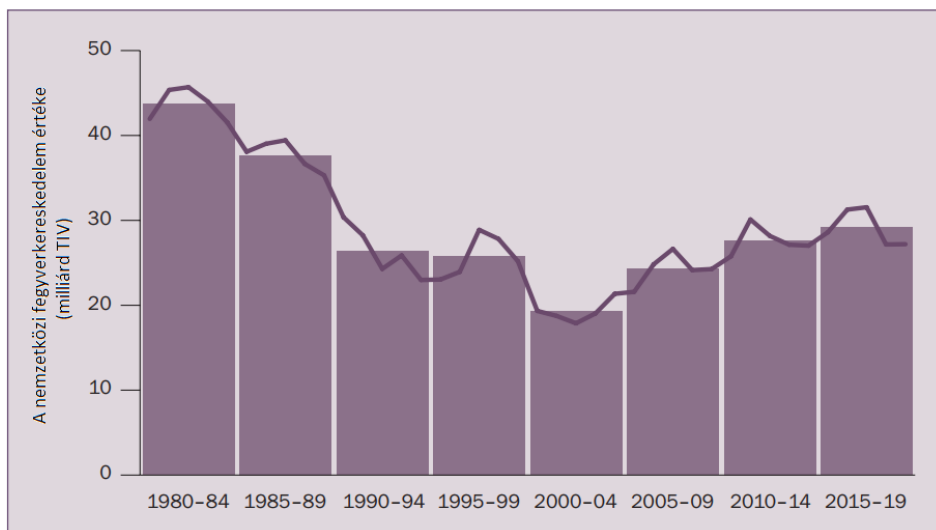
11.2. A SIPRI 2020. évi trendelemzésének bemutatása

Az alábbi alfejezetben a SIPRI 2020. évi nemzetközi fegyverkereskedelemre vonatkozó éves trendelemzésének bemutatására kerül sor, a fejezetben közölt számadatok is – ha nincs más hivatkozás – ezen a forráson alapulnak. (WEZEMAN et al. 2020) Az elemzés a 2019-es éven kívül a legjelentősebb exportőrökre és importőrökre vonatkozóan a regionális trendeket is összefoglalja.

³⁵ Használt vagy felújított, illetve jelentősen módosított fegyverek esetén ugyanazon fegyver új változatának meghatározott százalékából határozzák meg. Amennyiben nem ismert az egységnyi előállítási költség, úgy meghatározott szempontok szerint más, ismert előállítási költségű fegyverekkel történő összehasonlítás alapján határozzák meg az előállítási költséget.

³⁶ Példaként: Németország 2009-ben hat Eurofighter típusú vadászgépet szállított le Ausztriának. Egy vadászgép ára 55 millió SIPRI TIV volt, a szállítás értéke pedig összesen 330 millió SIPRI TIV.

A 2015–2019 közötti időszak nemzetközi fegyverkereskedelmének volumene 5,5%-kal haladta meg a 2010–2014 közötti időszakét, és 20%-kal volt magasabb, mint a 2005–2009 közötti időszak öt éves átlaga (11.1. ábra).

11.1. ábra:

A nemzetközi fegyverkereskedelem öt éves mozgóátlagának változása 1980–2019 között a SIPRI trend-indikátora (TIV) alapján

Forrás: WEZEMAN et al. 2020, 1.

Ahogy az egy évvel korábbi értékelés (WEZEMAN et al. 2019, 1.) is rámutatott, továbbra is az Egyesült Államok, Oroszország, Franciaország, Németország és a Kínai Népköztársaság a legnagyobb fegyverexportőrök a világon, és ez az öt ország bonyolította a világ fegyverkereskedelmének 76%-át 2015–2019 között. Az elmúlt öt évben 61%-kal nőtt a Közel-Keletre, és 3,2%-kal az Európába irányuló fegyverkereskedelem, míg volumenében 16%-kal csökkent az Afrikába, 40%-kal az amerikai kontinensre, és 7,9%-kal az Ázsiába és Óceániába irányuló fegyverexport (WEZEMAN et al. 2020, 1.). Eközben a legnagyobb volumenben Szaúd-Arábia, India, Egyiptom, Ausztrália és a Kínai Népköztársaság importált fegyvereket. Ázsia és Óceánia fogadta a globális fegyverimport 41%-át, a Közel-Kelet a 35%-át, Európa a 11%-át, Afrika a 7,2%-át, míg az amerikai kontinens államai az 5,7%-át.

Továbbra is helytálló az a korábbi megállapításunk, hogy „a legnagyobb értékben a fejlett technológiájú fegyverrendszereket fejleszteni és előállítani képes országok tudnak kereskedni (klasszikusan az Egyesült Államok, az európai nagyhatalmak, Izrael; egyes területeken Oroszország, valamint új szereplőként Kína), amit csak részben tud ellensúlyozni a kevésbé high-tech, így olcsóbb fegyverek nagy tömegű eladása (Oroszország). Az importőrök motivációját pedig két fő tényező határozza meg: egyrészt indokolhatja a jelentős értékű fegyverbeszerzéseket haditechnikai modernizáció (például az elavult technika cseréje, vagy az elrettentő képesség fokozása, amit a kelet-közép-európai országok

esetében láttunk az elmúlt években), másrészt pedig fegyveres konfliktusban való részvétel (az elpusztult eszközök cseréje a Közel-Keleten és Közép-Afrikában), illetve az arra történő felkészülés (ugyancsak az elrettentés, valamint a védelmi/támadó képességek fejlesztése a világ számos országában). A legáltalánosabb trendekből is jól látható, hogy konfliktus-övezetekben elhelyezkedő regionális hatalmak (Szaúd-Arábia, Egyiptom) és felemelkedő regionális (India), illetve globális nagyhatalmak (Kína) folytatnak jelentős fegyverkezést”. (CSIKI VARGA, 2018, 2–3.)

11.2.1. Exportőrök

Az elmúlt öt évben 68 ország folytatott számottevő fegyverexportot, amelyek közül az öt legnagyobb a 2010–2014-es időszakhoz hasonlóan az Egyesült Államok, Oroszország, Franciaország, Németország és a Kínai Népköztársaság voltak, összességében a nemzetközi fegyverexport 76%-át bonyolítva. Részesedésük a globális fegyverexportból ezalatt 9,5%-kal bővült, a legnagyobb arányban öt év alatt Franciaország esetében (+72% a bázis-időszakhoz képest). Míg az amerikai (+23%), a német (+17%) és a kínai export (+6,3%) is bővült, az orosz csökkent (–18%). A 2010–2014-es bázisidőszakhoz képest ugyancsak jelentősen nőtt az izraeli (+77%), a dél-koreai (+143%), valamint a török és egyesült arab emírségekbeli (mindkettő +86%) fegyverexport.

11.1. táblázat:

A top 10 exportőr részesedése a nemzetközi fegyverkereskedelemből, és legfontosabb exportpartnereik

Exportőr		Részesedés a nemzetközi fegyverkereskedelemből (százalék)		Fő exportpartnerek (részesedés az exportőr eladásából, százalék)		
		2010–2014	2015–2019	1.	2.	3.
1.	Egyesült Államok	31	36	Szaúd-Arábia (25)	Ausztrália (9,1)	Egyesült Arab Emírségek (6,4)
2.	Oroszország	27	21	India (25)	Kína (16)	Vietnám (10)
3.	Franciaország	4,8	7,9	Egyiptom (26)	Katar (14)	India (14)
4.	Németország	5,3	5,8	Dél-Korea (18)	Görögország (10)	Algéria (8,1)
5.	Kína	5,5	5,5	Pakisztán (35)	Banglades (20)	Algéria (9,9)
6.	Egyesült Királyság	4,6	3,7	Szaúd-Arábia (41)	Omán (14)	Egyesült Államok (9,1)

Exportőr		Részesedés a nemzetközi fegyverkereskedelemből (százalék)		Fő exportpartnerek (részesedés az exportőr eladásából, százalék)		
		2010–2014	2015–2019	1.	2.	3.
7.	Spanyol-ország	2,9	3,1	Ausztrália (33)	Szingapúr (13)	Törökország (11)
8.	Izrael	1,8	3,0	India (45)	Azerbajdzsán (17)	Vietnám (8,5)
9.	Olaszország	2,7	2,1	Törökország (20)	Pakisztán (7,5)	Szaúd-Arábia (7,2)
10.	Dél-Korea	0,9	2,1	Egyesült Királyság (17)	Irak (14)	Indonézia (13)

Forrás: WEZEMAN et al. 2020, 2.

Az adatokból jól kitűnnek olyan esetek, amikor egy-egy jelentős fegyverüzlet fellendíti egy ország exportját. A cseh fegyverexport becsült értéke öt év alatt 453%-kal ugrott meg, elsősorban a cseh repülőgépipar által Iraknak eladott Aero L–159 Alca könnyű kiképző- és vadászrepülőgépeknek és Aero L–39 Albatros kiképző repülőgépeknek köszönhetően. (KAHN–MULLER 2017) Bár a SIPRI adatai nem nominálértéket tükröznek, példaképpen jól szemlélteti ezt a „kitörési pontot” a cseh Ipari és Kereskedelmi Minisztérium 2016-os nyilvános fegyverexport-jelentése, amelyből kiderül, hogy abban az évben a legnagyobb értékű fegyverexport Irakba irányult, 61,5 millió euró értékben. (SIPRI 2016, 4.) Még ennél is nagyobb „kilengést” jelentett a Portugália által Romániának eladott 12 darab (9 együléses és 3 kétüléses kiképző) F–16-os vadászrepülőgép, amelyek gyakorlatilag a nulláról 1239%-os növekedést jelentettek az ország fegyverexportjában. A korábbi megállapodás értéke 628 millió euró volt (DARLING 2019), és 2020 januárjában további öt repülőgép modernizációjáról és eladásáról adtak hírt, további 130 millió euró értékben. (DEFENSE AEROSPACE 2020)

A jelentős fegyverrendszerek exportja továbbra is viszonylag koncentrált: a 25 legnagyobb exportőr bonyolítja a világ fegyverexportjának 99%-át. Az észak-amerikai és európai export összességében a globális export 87%-át teszi ki, és a nyugati országok elsőbbsége e téren továbbra is töretlen. A legjelentősebb fegyverexportőr az Egyesült Államok; Washington az elmúlt 5 évben 96 országba szállított jelentős fegyverrendszereket, 23%-kal növelve fegyverexportját a 2010–2014-es időszakhoz képest, összességében 31%-ról 36%-ra növelve globális részesedését. Ebben az időszakban az amerikai előny Oroszországgal szemben 17 százalékról 76%-ra nőtt. (WEZEMAN et al. 2020, 3)

Az Egyesült Államok fegyverexportjának elsődleges célját (51%) a közel-keleti országok jelentették, és az elmúlt öt évben Szaúd-Arábia kapta az amerikai fegyverexport 25%-át (az öt évvel korábbi 7,4%-hoz képest). Az amerikai fegyverek elsősorban repülőgépeket, páncélozott járműveket, rakétafegyvereket és légvédelmi rendszereket jelentettek, 2015–2019 között összesen 17,694 milliárd TIV értékben. (SIPRI 2020b) A második legjelentősebb piacot (az amerikai fegyverexport 30%-a) az ázsiai és csendes-óceáni országok jelentették,

ahol a trendekben két változást is megfigyelhettünk. Egyrészt a térségbe irányuló export 20%-kal csökkent az előző öt éves időszakhoz képest, amelynek oka az Indiába (–51%), a Pakisztánba (–92%), Szingapúrba (–60%), Dél-Koreába (–34%) és Tajvanba (–38%) irányuló fegyvereladások csökkenése volt. Másrészt a csökkenést részben ellensúlyozták az Ausztráliába (+41%) és Japánba (+85%) irányuló eladások, ami azt mutatja, hogy az amerikai fegyverexport fókuszáltabbá vált. Az Európába irányuló amerikai fegyverexport becsült értéke 45%-kal nőtt a 2010–2014-es időszakhoz képest, így a teljes fegyverexport 13%-át tette ki (WEZEMAN et al. 2020, 3). A legjelentősebb európai partnerek Olaszország (1,393 milliárd TIV), az Egyesült Királyság (1,674 milliárd TIV), Hollandia (620 millió TIV) és Norvégia (1,256 milliárd TIV) voltak (SIPRI 2020b), ami egyértelműen a Lockheed Martin F–35 Lightning II Joint Strike Fighter 5. generációs többcélú vadászpilóta nélküli repülőgépjármű gyártásában való együttműködéshez és a gépek beszerzéséhez köthető.

Az Oroszországi Föderáció nemzetközi fegyverkereskedelmének volumene 2015–2019 között 18%-kal volt alacsonyabb, mint 2010–2014 között, összességében 47 ország irányában a globális fegyverexport 21%-át biztosítva. Bár továbbra is India maradt az orosz fegyverek elsődleges célországa az orosz export 25%-ával, az Indiának eladott fegyverek értékének volumene 47%-kal csökkent öt év alatt. Moszkva fegyverexportjának 55%-át a három fő exportpartner, India, Kína és Algéria fogadta, regionálisan pedig Ázsia (57%) és a Közel-Kelet (19%), illetve Afrika (17%) országai jelentették a fő célokat. Elsősorban a Közel-Keletre irányuló fegyverkereskedelem bővült az elmúlt öt évben, mintegy 30%-kal, ahol Egyiptom (2,870 milliárd TIV) és Irak (1,664 milliárd TIV) vásárolta a legtöbb orosz fegyvert (ezt csak az amerikai, illetve Egyiptom esetében az amerikai és francia fegyverimport értéke haladta meg). Az egyiptomi orosz export értéke (a teljes orosz export 49%-a) 191%-kal nőtt, az iraki (a teljes orosz export 29%-a) pedig 212%-kal 2015–2019 között. (SIPRI 2020b) Bár Moszkva hagyományosan a szíriai kormányerők elsődleges fegyverszállítója (95%-ot meghaladó aránnyal, a fennmaradó részt pedig Irán szállítja), az orosz fegyverexport értéke 2015–2019 között 87%-kal csökkent, és csupán a teljes orosz fegyverexport 0,7%-át jelenti, amit a korlátozott fizetőképesség magyaráz. (WEZEMAN et al. 2020, SIPRI 2020b)

Az Európai Unió tagállamai összesítve a globális fegyverexport 26%-át bonyolították az elmúlt öt évben, és bővülő részesedésük értéke 9%-kal magasabb volt, mint 2010–2014 között. Az EU-n belül az öt vezető exportőr Franciaország, Németország, az Egyesült Királyság, Spanyolország és Olaszország voltak, összesen a globális fegyverexport 23%-át biztosítva, az öt évvel azelőtti időszak 20%-ához képest. Így egyrészt azt láthatjuk, hogy az európai fegyverexport növekedett – még úgy is, hogy az „ötök” közül a brit és az olasz export értéke az elmúlt öt évben csökkent –, másrészt pedig azt, hogy az EU-n belül fejlett, nagy értékű fegyverrendszereket jelentős mennyiségben döntően öt ország exportál. (WEZEMAN et al. 2020, SIPRI 2020b)

Franciaország az elmúlt öt évben a hidegháború vége óta a legsikeresebb időszakot produkálta: fegyverexportja 72%-kal bővült 2010–2014-hez képest, és 75 országnak szállítva fegyvereket a globális export 7,9%-át adta. (Ez különösen annak fényében komoly eredmény, hogy 2005–2014 között a francia fegyverexport 31%-kal csökkent.) 2010–2014 között a Közel-Keletre eladott francia fegyverek értéke 363%-kal nőtt, ezzel a teljes francia fegyverexport 52%-át adta, amit Ázsia követett 30%-kal. A legfontosabb vevők Egyiptom (26%), Katar (14%) és India (14%) voltak (a francia export 54%-át lekötve), amit a Rafale

vadászpilóták eladása indokolt. Ráadásul 2019-ben több újabb jelentős megállapodást kötöttek Rafale vadászpilóták (India és Katar), tengeralattjárók (Brazília, India), valamint fregattok (Egyiptom, Malajzia és az Egyesült Arab Emírségek) értékesítésére, ezért az várható, hogy a kiemelkedő gazdasági eredmények folytatódnak, amennyiben a megrendelők erőforrásai ezt lehetővé teszik a következő években is. (WEZEMAN et al. 2020, 4–5) A SIPRI adatbázisából kinyerhető adatok egyértelműen megmutatják, hogy a legnagyobb értékű francia fegyverrendszerek az elmúlt öt évben a repülőgépek (4,838 milliárd TIV), a hajók (2,551 milliárd TIV), a rakétafegyverek (1,556 milliárd TIV) és az érzékelők (1,147) voltak. (SIPRI 2020b)

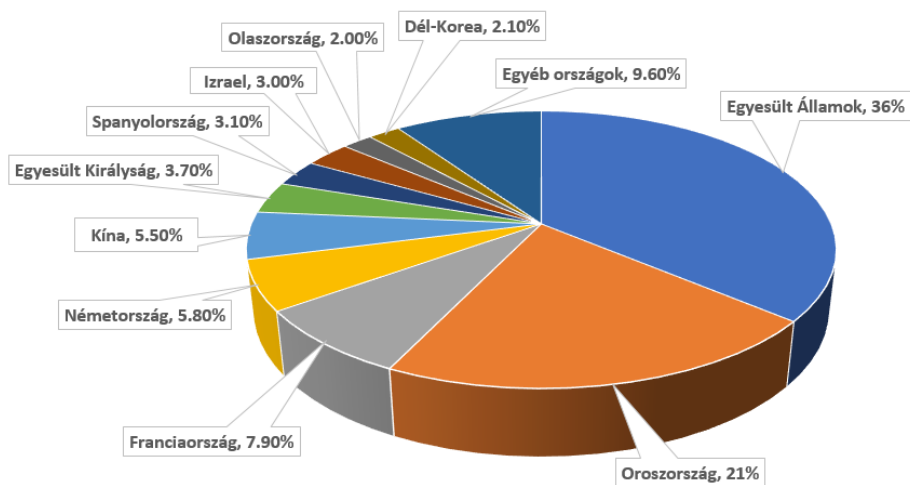
A német fegyverexport értéke is növekedett az elmúlt öt évben: 17%-kal az előző ötéves időszakhoz képest, elérve a globális fegyverexport 5,8%-át. A legfontosabb célországok Ázsiában (30%), Európában (26%) és a Közel-Keleten (24%) találhatók, Afrika (11%) és az amerikai kontinens államai kevésbé hangsúlyosak. (WEZEMAN et al. 2020, 5) A fejlett német fegyverrendszerek közül a legkelendőbbek a hajók (2015–2019 között 4,208 milliárd TIV), a páncélozott járművek (1,135 milliárd TIV) és a repülőgépek (1,06 milliárd TIV) voltak, és közel 10%-os arányt képviseltek a hajtóművek (800 millió TIV) és a rakétafegyverek (669 millió TIV) is. Az elsődleges célországok Görögország (2015–2019 között 851 millió TIV), Algéria (694 millió TIV), Egyiptom (637 millió TIV), az Egyesült Államok (600 millió TIV), Olaszország (560 millió TIV) és Dél-Korea (1,524 milliárd TIV) voltak. (SIPRI 2020b) A tengeralattjárók jelentik messze a legfontosabb tételt a német fegyverexportban az elmúlt öt évben: Dél-Koreának négyet, Egyiptomnak és Görögországnak 3-3-at, Kolumbiának és Olaszországnak 2-2-t, Izraelnek pedig egyet adtak el, amelyek összesen a német export 39%-át tették ki. (WEZEMAN et al. 2020, 5)

Annak ellenére, hogy az elmúlt öt évben 15%-kal csökkent a brit fegyverexport becsült értéke, az Egyesült Királyság még mindig a hatodik legjelentősebb exportőrnek számít, a globális export 3,7%-ával. A brit export elsődleges célországai Szaúd-Arábia (41%), Omán (14%) és az Egyesült Államok (9,1%) voltak, a 15%-os visszaesés az előző ötéves ciklushoz képest pedig elsősorban a szaúdi, indiai és amerikai export csökkenésének tudható be. (WEZEMAN et al. 2020, 5) A brit fegyverexport 60%-át (3,281 milliárd TIV) repülőgépek, 10-10 százalékát rakétafegyverek és hajtóművek eladása biztosítja, 2018 óta azonban csak az utóbbiakra kötöttek nagy értékű megállapodásokat. (SIPRI 2020b)

Az „ötökön” kívül Európában Hollandia (hadihajók), Ukrajna (repülőgépek és hajtóművek), Svájc (repülőgépek, légvédelmi technológia, érzékelők), Svédország (érzékelők, rakétatechnológia), Norvégia (légvédelmi rendszerek) és a fent már említett Csehország (repülőgépek) folytatott számottevő fegyverexportot. (SIPRI 2020b)

Az exportőrök nemzetközi mezőnyében Kína (5.), Izrael (8.) és Dél-Korea (10.) szerepel még a top 10-ben, és feltörekvő szereplőként említést érdemel Törökország (14.), valamint az Egyesült Arab Emírségek (18.) – utóbbiak ugyanis öt év alatt 86%-kal növelték fegyverexportjukat, elsősorban hadiiparuk „új” szegmenseként fejlesztett és gyártott páncélozott járművek eladásával. Kína az ötödik legnagyobb exportőrként az elmúlt öt évben csak mérsékelten (6,3%-kal) növelte exportjának becsült értékét, ami jelentős visszaesés a 2005–2014 közötti 133%-os növekedéshez képest; mégis, a célországok száma 40-ről 53-ra nőtt. Az elsődleges exportpartnerek Pakisztán (a kínai fegyverexport 35%-a), Banglades (20%) és Algéria (9,9%) voltak – Pakisztán így 1991 óta mindig az első számú vevő maradt. A fő exporttermékek hadihajók, repülőgépek, rakétafegyverek és páncélo-

zott járművek. (WEZEMAN et al. 2020, SIPRI 2020b) Az izraeli fegyverexport 2015–2019 között a globális export 3%-át adta, és ez 77%-os bővülés a korábbi évekhez képest, emellett az eladott fegyverek értéke is a valaha látott legmagasabb volt (4,3 milliárd TIV). Az eladott fegyverrendszerek közül a legfontosabbak a rakétafegyverek (2010–2015 között 1,41 milliárd TIV), légvédelmi rendszerek (1,082 milliárd TIV) és érzékelők (922 millió TIV) voltak, amelyek az izraeli export 79%-át fedik le. Az izraeli fegyverek fő felvevője (45%) India volt az elmúlt öt évben, és jelentős volt Azerbajdzsán (17%), valamint Vietnám részesedése is (8,5%) a SIPRI adatbázisa alapján. (WEZEMAN et al. 2020, SIPRI 2020b) Dél-Korea fegyverexportja a globális mezőny tizedik helyezettjeként (2,1%) igen jelentősen (+143%) bővült az elmúlt öt évben a megelőző időszakhoz képest, mint ahogy az exportpartnerek száma is (7-ről 17-re). 2015–2019 között az ázsiai országok jelentették az elsődleges felvevőpiacot (50%), míg Európa 24%-kal, a Közel-Kelet 17%-kal részesedett. Arányaiban a legnagyobb exportpartnerek az Egyesült Királyság (17%), Irak (14%) és Indonézia (13%) voltak; összességében tehát jól látható, hogy az ország fegyverexportját – ami elsősorban hajókat, repülőgépeket és tüzérségi eszközöket foglal magában – sikeresen diverzifikálták. (WEZEMAN et al. 2020, SIPRI 2020b)

11.2. ábra:

A legjelentősebb exportőrök részesedése a globális fegyverkereskedelemből 2015–2019 között (százalék).

Forrás: WEZEMAN et al. 2020, 3. Szerkesztette a szerző.

11.2.2. Importőrök

A 2015–2019 közötti időszakban 160 ország importált fejlett fegyverrendszereket, amelyek közül a legjelentősebbek Szaúd-Arábia (a globális import 12%-a), India (9,2%), Egyiptom (5,8%), Ausztrália (4,9%) és Kína (4,3%) a becsült érték alapján (11.2. táblázat). Az első

öt ország összetétele nem, csupán sorrendje változott: a top 10-be az öt évvel korábbi időszakhoz képest Dél-Korea és Katar került be (Pakisztán és Indonézia pedig kikerült). Regionálisan a legtöbb fegyvert Ázsia és Óceánia (41%), a Közel-Kelet (35%) és Európa (11%) országai vásárolták, amit Afrika (7,2%) és az amerikai kontinens államai (5,7%) követtek. (WEZEMAN et al. 2020)

11.2. táblázat:

A top 10 importőr részesedése a nemzetközi fegyverkereskedelemből, és legfontosabb beszállítói

Importőr		Részesedés a nemzetközi fegyverimportból (százalék)		Fő beszállítók (részesedés az exportőr eladásából, százalék)		
		2010–2014	2015–2019	1.	2.	3.
1.	Szaúd-Arábia	5,6	12	Egyesült Államok (73)	Egyesült Királyság (13)	Franciaország (4,3)
2.	India	14	9,2	Oroszország (56)	Izrael (14)	Franciaország (12)
3.	Egyiptom	1,9	5,8	Franciaország (35)	Oroszország (34)	Egyesült Államok (15)
4.	Ausztrália	3,7	4,9	Egyesült Államok (68)	Spanyolország (21)	Franciaország (3,6)
5.	Kína	4,4	4,3	Oroszország (76)	Franciaország (8,8)	Ukrajna (6,9)
6.	Algéria	2,6	4,2	Oroszország (67)	Kína (13)	Németország (11)
7.	Dél-Korea	3,5	3,4	Egyesült Államok (55)	Németország (30)	Spanyolország (7,8)
8.	Egyesült Arab Emírségek	4,4	3,4	Egyesült Államok (68)	Franciaország (11)	Hollandia (3,4)
9.	Irak	1,8	3,4	Egyesült Államok (45)	Oroszország (34)	Dél-Korea (8,6)
10.	Katar	0,5	3,4	Egyesült Államok (50)	Franciaország (34)	Németország (9,2)

Forrás: WEZEMAN et al. 2020, 6.

Ázsia-Óceánia régióban található a tíz legjelentősebb importőr közül négy: India, Ausztrália, Kína és Dél-Korea, és bár a térség adta a globális fegyverimport 41%-át 2015–2019 között, az öt évvel korábbi időszakhoz képest arányaiban ez 7,9%-os csökkenést jelent. A térség legnagyobb beszállítója Oroszország (az ide irányuló fegyverek 29%-a), az Egyesült Államok (27%) és maga Kína (10%). (WEZEMAN et al. 2020, 8.)

Az indiai fegyverimport az öt évvel korábbihoz képest 32%-kal csökkent, a dél-ázsiai ország legnagyobb beszállítója pedig továbbra is Oroszország (56% – 7,534 milliárd

TIV) – bár részesedése öt év alatt 16%-kal csökkent. Új-Delhi nagy figyelmet szentel a fegyverimport diverzifikációjának, amit az is jól mutat, hogy bár az indiai–amerikai stratégiai kapcsolat folyamatos mélyülésével 2010–2014 között az Egyesült Államok a második legjelentősebb beszállítónak lépett elő, 2015 óta az amerikai import értéke 51%-kal csökkent (1,222 milliárd TIV-ra), miközben a második, illetve harmadik legjelentősebb importőrre Izrael (14% – 1,937 milliárd TIV) és Franciaország (12% – 1,614 milliárd TIV) vált. Az indiai fegyverimport értékének több mint felét repülőgépek tették ki (13,412 milliárdból 7,19 milliárd TIV), emellett jelentős volt a rakétafegyverek (2,039 milliárd TIV) és a hajtóművek importja (1,497 milliárd TIV) is. (WEZEMAN et al. 2020, 8; és SIPRI 2020b) (Érdemes megjegyezni, hogy a térség meghatározó fegyverkezési versenyében szereplő másik fél, Pakisztán fegyverimportja az elmúlt öt évben 39%-kal csökkent, amivel ki is került a top 10-ből. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy az Egyesült Államok gyakorlatilag beszüntette az országnak biztosított katonai segélyeket: míg 2010–2014 között az ország fegyverimportjának 30%-a amerikai eredetű volt, 2015–2019 között ez 4,1%-ra zuhant. (WEZEMAN et al. 2020, 8–9.)

Ausztrália fegyverbeszerzéseinek értéke évek óta növekszik: annak ellenére, hogy 2018-ban épp azt a célt tűzték ki, hogy a világ legnagyobb exportőrei közé emelkedjen, évek óta a top 5 importőr között szerepel, exportőrként pedig a legnagyobb 20 közé is épphogy csak befér. Vezető importpartnerei az Egyesült Államok (az import értékének 68%-a 2015–2019 között – az F–35 Joint Strike Fighter beszerzése kapcsán), Spanyolország (21% – felszíni hadihajók beszerzése) és Franciaország (3,6% – a „jövő tengeralattjárója” közös fejlesztési program következtében). A repülőgépek és hajók mellett hajtóműveket és rakétafegyverzetet szereznek be nagyobb értékben. (GREENE 2019, SIPRI 2020b) Nagyon hasonló jellegű fejlesztések és beszerzések zajlanak Dél-Koreában (7. a globális listán): Szöul repülőgépeket (2 milliárd TIV), felszíni hajókat és tengeralattjárókat (1,1 milliárd TIV), valamint rakétafegyverzetet (948 millió TIV) szerez be az Egyesült Államoktól (55%), Németországtól (30%) és Spanyolországtól (7,8%). (WEZEMAN et al. 2020, 6; SIPRI 2020b)

Kelet-Ázsiában Kína importőrként is a világ élvonalában szerepel (5.), a globális fegyverimport értékének 4,3%-ával. Fő beszállítói Oroszország (76% – 6,3 milliárdból 4,758 milliárd TIV), Franciaország (8,8 – 555 millió TIV) és Ukrajna (6,9% – 435 millió TIV) – előbbi esetében repülőgépek, hajtóművek, érzékelők és rakétafegyverzet, utóbbiaknál elsősorban hajtóművek vonatkozásában. Ugyanakkor az elmúlt két évtized dinamikus hadiipari és technológiai fejlesztéseinek eredményeképp Kína ma már sokkal kevésbé függ a fejlett fegyverrendszerek importjától, mint korábban – az orosz és ukrán repülőgéptechnológia és hajtóművek elsősorban a hadrendben lévő régebbi eszköztípusok karbantartása és modernizációja miatt releváns. Érdemes megjegyezni, hogy a hagyományos fegyverek kereskedelmében Peking mérlege 2010 óta változó mértékben ugyan, de többnyire pozitív volt. (WEZEMAN et al. 2020, 9; SIPRI 2020b)

A hullámzó kínai–amerikai globális és regionális viszonyrendszer hatásai rányomták a bélyegüket Tajvan fegyverimportjára is: az ország 2015–2019 között 41%-kal kisebb értékben importált fejlett fegyverrendszereket, mint öt évvel korábban. Egyetlen importforrása továbbra is az Egyesült Államok, elsősorban repülőgépek, felszíni hajók, légvédelmi rendszerek és rakétafegyverek terén. Ugyanakkor a kínai–amerikai stratégiai versengés erősödésével Washington láthatóan a Tajvannak engedélyezett fegyverexporttal is újfent borsot kíván törni Peking orra alá: 2019-ben 66 darab F–16V vadászrepülőgép és 108

darab harcokcsi nagy értékű beszerzéséről állapotok meg a felek, így a csökkenő trend változni fog a teljesítések időszakában. (WEZEMAN et al. 2020, 9; SIPRI 2020b) Hasonlóan egyoldalú a térségben a japán fegyverimport, amelynek 96%-a az Egyesült Államokból érkezett az elmúlt öt évben, és 80%-ban repülőgép-beszerzéseket takart, mégpedig az F-35 Joint Strike Fighter beszerzése kapcsán. (SIPRI 2020b)

A Közel-Kelet államai bonyolítják a globális fegyverimport 35%-át, és a top 10 országból öt – Szaúd-Arábia, Egyiptom, az Egyesült Arab Emírségek, Irak és Katar – itt található, utóbbi fegyvervásárlásai 631%-kal nőttek a 2010–2014-es időszakhoz képest, így került be a tíz legnagyobb importőr közé. A térségbe irányuló import öt év alatt összességében 61%-kal bővült, a legjelentősebb beszállítók pedig az Egyesült Államok (53%), Franciaország (12%) és Oroszország (11%). (WEZEMAN et al. 2020, 10–11.)

A Szaúd-Arábiába irányuló fegyverimport 130 százalékkal emelkedett az elmúlt öt évben, így Indiát megelőzve előlépett a legnagyobb importőrré, globálisan 12%-os részesedéssel. Messze a legfontosabb beszállítói az Egyesült Államok (a fegyverek 73%-a, 13 milliárd TIV), illetve az Egyesült Királyság (13% – 2,229 milliárd TIV) és Franciaország (4,3% – 758 millió TIV), amihez képest a többi európai nagyhatalom 1-2%-nyi eladásai eltörpülnek. A beszerzett fegyverek többsége repülőgép (17,694 milliárdból 10,274 milliárd TIV értékben), és jelentős a páncélozott járművek (2,595 milliárd TIV), a rakétafegyverek (2,313 milliárd TIV) és a légvédelmi rendszerek (1,213 milliárd TIV) beszerzése is. (WEZEMAN et al. 2020, 11; SIPRI 2020b)

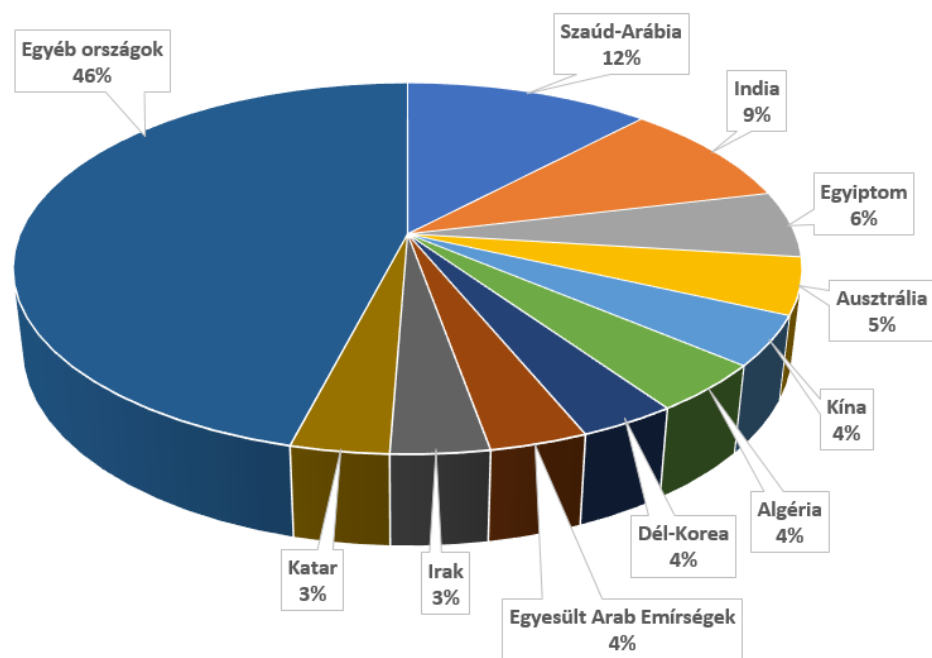
Egyiptom a harmadik legnagyobb fegyverimportőrként a globális import 5,8%-át fogadta az elmúlt öt évben, 212%-os bővülés eredményeként 2010–2014-hez képest. A növekedés mellett az ország diverzifikálta is a fejlett fegyverrendszerek beszerzését, mivel el-Szisi tábornok 2013-as hatalomátvétele óta az 1980–2014 közötti időszak legnagyobb beszállítójával, az Egyesült Államokkal hűvös a kapcsolat és folyamatosan csökken a fegyverimport, mivel Washington felfüggesztette a katonai segélyeket is. Így az elmúlt évek legfontosabb importőre Franciaország (35% – 2,954 milliárd TIV) és Oroszország (34% – 2,87 milliárd TIV) volt, az Egyesült Államok (15% – 1,252 milliárd TIV értékben) csak harmadik volt a sorban. A legnagyobb értékű beszerzett fegyverrendszerek repülőgépek (4,188 milliárd TIV) és felszíni hajók (2,2 milliárd TIV) voltak, és számottevő volt a páncélozott járművek (782 millió TIV) és a rakétafegyverek (781 millió TIV) importja is. (WEZEMAN et al. 2020, 12; SIPRI 2020b) A növekvő beszerzéseket több tényező is indokolhatja: az ország beavatkozása a jemeni és líbiai konfliktusokba, a szélsőséges csoportokkal folytatott harc a Sínai-félszigeten, valamint a növekvő feszültség a térségben Szudánnal és Etiópiával a Nílus vize, valamint több térségbeli országgal a Földközi-tenger keleti medencéjének földgázkincse kapcsán.

Az Egyesült Arab Emírségek is egyre aktívabb regionális külpolitikájához, a térség konfliktusaiba történő beavatkozásokhoz szerzi be egyre intenzívebben a fejlett fegyverrendszereket. Az elmúlt öt évben már 17 országtól vásároltak fegyvert – többek között rakétafegyvereket, repülőgépeket, légvédelmi rendszereket, páncélozott eszközöket és hajókat –, a legnagyobb értékben az Egyesült Államoktól (68% – 3,373 milliárd TIV). (WEZEMAN et al. 2020, 8; SIPRI 2020b) Így 2015–2019 között a globális import 3,4%-át bonyolította. Katar hasonlóképpen amerikai (50% – 2,454 milliárd TIV) és francia (34% – 1,671 milliárd TIV) fegyvereket vásárol egyre jelentősebb értékben; ugyancsak

repülőgépeket, rakétafegyvereket, légvédelmi rendszereket és páncélozott járműveket (SIPRI 2020b).

A térségben az elmúlt években trendfordulót láthattunk Törökország esetében: míg az 1990-es évek végén még a világ harmadik legnagyobb importőre volt, az évezred első évtizedének végére a 9. helyre, 2019-re pedig a 15. helyre „csúszott vissza”, ami a hazai hadiipar, különösképpen a páncélozott gépjármű- és a hajógyártás erőteljes fejlesztésének köszönhető. 2015–2019 között 48%-kal csökkent a török fegyverimport értéke annak ellenére (WEZEMAN et al. 2020, 11), hogy a török fegyveres erők egyidejűleg több konfliktusban is – belföldön kurd szeparatisták ellenében, ezenkívül Szíriában, Irakban, Líbiában – közvetlen vagy közvetett szerepet vállaltak. Ugyancsak jelentős a kiesés az amerikai F–35 vadászpilóta-projekt leállításából eredően, és több európai állam is leállított bizonyos fegyvereladásokat azt követően, hogy a török haderő a szíriai kurdok ellen hajtott végre támadó műveleteket.

Az Afrikába irányuló fegyverkereskedelem 16 százalékkal csökkent 2015–2019 között az előző ötéves időszakhoz képest. A legjelentősebb szállítók Oroszország (49%), az Egyesült Államok (14%) és Kína (13%) voltak. A kontinensre irányuló fegyverkereskedelem erősen fókuszált: egyrészt Észak-Afrika államai importálták a térségbe érkező fejlett fegyverrendszerek közel háromnegyedét (74%), míg a szubszaharai országok a maradék 26%-ot; másrészt az észak-afrikai import 79%-át egyedül Algéria bonyolította (6,15 milliárd TIV). Az ország gyors ütemű fegyverkezése azt eredményezte, hogy 5 év alatt a hatodik legjelentősebb exportőrré vált globálisan, mivel importja 71%-kal bővült a 2010–2014-es időszakhoz képest. A beszerzéseket egyértelműen a regionális instabilitás motiválja: a régóta fennálló területi viták Marokkóval, a szélsőséges fegyveres csoportok térnyerése Maliban, valamint a polgárháborús állapotok Líbiában. Legfontosabb szállítói Oroszország (67%), Kína (13%) és Németország (11%). (WEZEMAN et al. 2020, 7.) A szubszaharai országok az elmúlt öt évben a legalacsonyabb értékű fegyverimportot bonyolították 1999 óta: a térség államai 49%-kal kisebb értékben importáltak fejlett fegyverrendszereket, mint 2010–2014 között. A legjelentősebb szállító Oroszország (36%), Kína (19%) és Franciaország (7,6%) volt (WEZEMAN et al. 2020, 7), a legnagyobb értékű importot pedig Angola (734 millió TIV), Nigéria (355 millió TIV), Szudán (335 millió TIV), Szenegál (146 millió TIV) és Zambia (138 millió TIV) bonyolította. (SIPRI 2020b) Igen tanulságos a térségben Dél-Afrika esete, ugyanis Pretoria 2005–2009 között még a szubszaharai Afrika legjelentősebb fegyverimportőre volt az akkor beszerzett német tengeralattjárók és a svéd Saab Gripen többcélú vadászpilóta-gépek miatt, majd 2010–2014 között 78%-kal csökkent, 2015–2019 között pedig szinte nullára zuhant az import értéke a gazdaság recessziója következtében (WEZEMAN et al. 2020, 8).

11.3. ábra

A legjelentősebb importőrök részesedése a globális fegyverkereskedelemből 2015–2019 között (százalék).

Forrás: WEZEMAN et al. 2020, 7. Szerkesztette a szerző.

Európa államaiban a védelmi költségvetések változásával párhuzamosan a fegyverkereskedelem trendje is megfordult az elmúlt öt évben: miközben 2005–2014 között 37%-kal csökkent a fegyverimport volumene, 2015–2019 között 3,2%-kal emelkedett, és így a globális fegyverimport 11%-át adta. Ennek oka Kelet- és Közép-Európában a még hidegháborús időkből fennmaradt haditechnika végső lecserélése, azaz a haderőmodernizáció, míg Európa számos országában a modernizációs kényszert kiegészítő műveleti részvétel, illetve beavatkozások voltak (úgy mint az „Iszlám Állam” elleni légi műveletek), amelyekhez modernebb katonai repülőgépekre volt szükség. Ennek fényében 2015–2019 között a kontinens államai 59 vadászgépet szereztek be, és a légierő-modernizáció a következő évtizedre is nagy értékű fegyverimportot prognosztizál, mert 2019 végéig további 380 vadászrepülőgép (356 darab [!] F–35-ös és 24 darab F–16-os) 2029-ig történő beszerzéséről írtak alá megállapodásokat. A legjelentősebb importőrök az elmúlt öt évben az Egyesült Államok (41%), Németország (14%) és Oroszország (10%) voltak, és az amerikai dominanciát a legfejlettebb fegyverrendszerek beszerzésében a jelek szerint továbbra sem törlik meg sem az európai államok modernizációs törekvései, sem az európai stratégiai autonómia – benne az európai hadiipari együttműködés – megerősítését célzó tervek. (WEZEMAN et al. 2020, 10.)

11.3. A Small Arms Survey könnyű- és kézfegyverekre vonatkozó elemzése

A következő alfejezet a Small Arms Survey könnyű- és kézfegyverek globális állományára és nemzetközi kereskedelmére vonatkozó tanulmányának legfontosabb megállapításait foglalja össze, az itt közölt számadatok alternatív források hiányában ezen az elemzésen alapulnak. (Small Arms Survey 2017) A Small Arms Survey becslése szerint 2015-ben 875 millió kézfegyver volt található a világon, ebből 225 millió kézfegyver állami szereplők – fegyveres és rendfenntartó erők – kezében, míg a többi (összességében a készletek 75%-a) civil szereplők tulajdonában volt. (Small Arms Survey 2017) A Small Arms Survey legutóbb 2015-ben jelentetett meg átfogó elemzést részletes adatbázissal a könnyű- és kézfegyverek globális kereskedelméről. (HOLTOM–BROMLEY–SIMMEL 2015, 85–124.) Az elemzés a 2001 és 2011 közötti időszakot vizsgálja a legnagyobb exportőrökre, importőrökre és a Közel-Keletre mint válságrégióra fókuszálva. A fegyverkereskedelem mérésére nézve a Small Arms Survey az ENSZ nemzetközi kereskedelmi adatbázisára (UN Comtrade Database) hagyatkozik, vagyis az adatbázisa összeállításánál hivatalosan nyomon követhető tranzakciókat veszi figyelembe.

A Small Arms Survey összesítése alapján a könnyű- és kézfegyverek terén az öt legnagyobb exportőr az Egyesült Államok, Olaszország, Németország, Brazília és Ausztria, az öt legnagyobb importőr pedig az Egyesült Államok, Kanada, Németország, Ausztrália és Franciaország volt. A kézfegyverek nemzetközi kereskedelme 2001 és 2012 között közel megduplázódott. Az exportált áruk típusa tekintetében a lőszeresek tették ki a legnagyobb részt, ugyanakkor a pisztolyok és revolverek kivitele bővült a leggyorsabban. A vizsgált időszakban az amerikai kézfegyverexport értéke 8,46 milliárd dollár,³⁷ Olaszorszáé 5,7 milliárd dollár, Németorszáé 4,4 milliárd dollár, Brazíliáé 2,8 milliárd dollár, Ausztriáé pedig 2 milliárd dollár volt. A világ teljes kézfegyverexportja a vizsgált időszakban 44,5 milliárd dollár volt, 2012-ben pedig meghaladta az 5 milliárd dollárt. A kézfegyverek importja terén még kiugróbb volt az Egyesült Államok elsősege, 2001–2012 között ugyanis közel 13,9 milliárd dollár értékben importált ilyen fegyvereket, messze megelőzve az utána következő öt ország – Kanada, Németország, Ausztrália, Franciaország és az Egyesült Királyság – importját, amelyek mindegyike 1,3–1,8 milliárd dollár között mozgott. A világ teljes kézfegyverimportja 45,5 milliárd dollár volt az adott időszakban, így az Egyesült Államok részesedése meghaladta a 30%-ot. Figyelemre méltó továbbá, hogy az amerikai export legjelentősebb célországai más fejlett országok voltak: Kanada, Dél-Korea, Ausztrália és Japán. A fentiek mellett érdemes megjegyezni, hogy a leggyorsabban bővülő exporttal Kína rendelkezett, 2001 és 2012 között közel tizenötszörösére növelte kivitelét a kézfegyverek terén, bár így is csak a 17. helyezett lett a legnagyobb exportőrök listáján.

A Small Arms Survey elemzésének Közel-Keletre vonatkozó legfontosabb megállapítása, hogy a 2011 óta tapasztalható instabilitás óta nem változott érdemben a térségbe irányuló könnyű- és kézfegyver-kereskedelem volumene. A régió kormányai egyrészt azért importálnak jelentős mennyiségű kézfegyvert, hogy megerősítsék a rendvédelmi erőiket a gyakran jól felszerelt nem kormányzati fegyveres csoportokkal szemben. Emellett különösen

³⁷ Az alfejezetben szereplő, dollárban kifejezett összegek 2012. évi konstans árfolyamú amerikai dollárra vonatkoznak.

a Perzsa-öböl menti arab államokra volt jellemző, hogy jelentős mennyiségű könnyű- és kézfegyvert juttattak Líbiába, Jemenbe és Szíriába az általuk támogatott erőknek.

A Small Arms Survey megállapítását megerősíti a független Balkán Oknyomozó Tudósító Hálózat (Balkan Investigative Reporting Network – BIRN) által készített átfogó elemzés a közép-európai és délkelet-európai országokból közel-keleti konfliktuszónákba irányuló fegyverkereskedelemről. (ANGELOVSKI–MARZOUK–PATRUCIC 2016) A BIRN elemzése alapján 2012 és 2016 között nyolc európai ország, Csehország, Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Montenegró, Románia, Bulgária, Horvátország és Bulgária vonatkozásában 1,2 milliárd euró³⁸ értékű fegyver, zömében könnyű- és kézfegyver kiviteléről született megállapodás Szaúd-Arábiával, Jordániával, az Egyesült Arab Emírségekkel és Törökországgal, hogy aztán onnan zömében Szíriába és Jemenbe kerüljenek. A szállítmányok jelentős részét gépkarabélyok, tüzérségi lövegek, tankelhárító fegyverek, nehézgépfegyverek és rakétakilövők tették ki. A két legnagyobb forrás Horvátország és Csehország volt 302 millió euró, illetve 240 millió euró értékű fegyverkivitellel. Szaúd-Arábia volt messze a legjelentősebb elsődleges célország, 829 millió euróval. A valós értékek azonban még ennél magasabbak lehetnek, mivel 2015-ben a nyolcból négy országra, 2016-ban pedig hét országra nézve nem álltak rendelkezésre exportadatok. A fegyvertranzakciók azért is figyelemre méltók, mert 2012 előtt az említett közel-keleti és európai országok között elhanyagolható méretű volt a fegyverkereskedelem. Az ENSZ kereskedelmi regiszterének adatai szerint az 1,2 milliárd összértékű megállapodásokból 2016-ig 500 millió euró értékű fegyvert szállítottak le ténylegesen.

Az illegális fegyverkereskedelem Líbiát is erősen sújtotta a Kadhafi-rezsim bukása után. Egyrészt a líbiai állami szervek és erőszakszervezetek összeomlása következtében nagy arányban kerültek fegyverek illetéktelen kezekbe, másrészt külföldről is jelentős mennyiségű fegyver áramlott a különböző politikai erőközpontok és gerillaszervezetek által politikailag szétszabdalt országba. A fegyverek beáramlásának korlátozása és nyomon követése végett az ENSZ Biztonsági Tanácsa már 2011 szeptemberében határozatot fogadott el arról, hogy a Líbiába tartó fegyverszállítmányokról értesíteni kell az ENSZ BT kijelölt bizottságát, és csak a hivatalos líbiai hatóságok részére szállíthatnak fegyvereket. (UN Security Council 2011) 2011 óta azonban csupán négy ország értesítette a bizottságot ilyen fegyverszállítmányról: Málta, Törökország, Szerbia és az Egyesült Királyság, ugyanakkor ennél biztosan több országból érkeztek fegyverek Líbiába.

11.4. A világ vezető fegyvergyártó és katonai szolgáltatóvállalatai

11.4.1. SIPRI Top 100 (2018)

A bemutatott fegyverexporttrendség mögött álló hadiipari és technológiai potenciálról kapunk képet a SIPRI 2018 decemberi, a világ száz vezető nemzetközi hadiipari vállalatát és szolgáltatóját bemutató elemzése alapján. (FLEURANT et al. 2018) Ebből jól látható,

³⁸ Az alfejezetben szereplő, euróban kifejezett összegek 2016. évi konstans árfolyamú euróra utalnak.

hogy a meghatározó hadiipari vállalatok³⁹ számára a 2008-as gazdasági válság hatása a múlté – immár sorozatban harmadik éve növekszik eladásai értéke, 2017-ben elérve a 398,2 milliárd dollárt; az ezredforduló óta pedig összességében mintegy 40%-kal növelték forgalmuk értékét. Összehasonlításképpen: a legnagyobb gépipari vállalatokat rangsoroló Fortune Global 500 listáján első helyen szereplő Toyota forgalma 2017-ben 254,7 milliárd dollár volt. A 15 legnagyobb haditechnikai eszközöket (is) gyártó és szolgáltatásokat biztosító vállalat katonai célú eladásokból származó forgalma 231,6 milliárd, teljes (a polgári célú tevékenységeket is magában foglaló) forgalma 455,6 milliárd dollár volt 2017-ben, amihez képest a 15 legnagyobb gépipari vállalat teljes forgalma elérte a 2311 milliárd dollárt. (FLEURANT et al. 2018, 8.)

11.5. táblázat

A tíz legnagyobb hadiipari vállalat 2017-ben a SIPRI elemzői szerint

Helyezés		Vállalat	Ország	2017-es hadiipari bevétel (milliárd USD)	Változás 2016–2017- ben (%)	Teljes bevétel (milliárd USD)	A hadiipari bevétel aránya a teljes bevételből (%)
2017	2016						
1.	1.	Lockheed Martin Corp.	Egyesült Államok	44,92	+8,3	51,048	88
2.	2.	Boeing	Egyesült Államok	26,93	–11	93,392	29
3.	3.	Raytheon	Egyesült Államok	23,87	+2,0	25,348	94
4.	4.	BAE Systems	Egyesült Királyság	22,94	+3,3	23,490	98
5.	5.	Northrop Grumman Corp.	Egyesült Államok	22,37	+2,4	25,803	87
6.	6.	General Dynamics Corp.	Egyesült Államok	19,46	–0,9	30,973	63
7.	7.	Airbus Group	Pán-európai	11,29	–13	75,239	15
8.	9.	Thales	Franciaország	9,00	+6,9	17,799	51
9.	8.	Leonardo	Olaszország	8,86	+0,9	12,990	68
10.	13.	Almaz-Antey	Oroszország	8,57	+17	9,122	94

Forrás: FLEURANT et al. 2018, 9.

³⁹ Ebben a nemzetközi összesítésben nem szerepeltek még a jelentős részben állami tulajdonú kínai hadiipari vállalatok. A SIPRI becslései szerint három kínai hadiipari nagyvállalat is bekerülhetett volna a tíz legnagyobb közé: az AVIC (20,1 milliárd dollár forgalommal), a NORINCO (17,2 milliárd dollár) és a CETC (12,2 milliárd dollár), míg további hét vállalat kaphatna helyet az első 100 között. (FLEURANT et al. 2018, 2.) Ezt a hiányosságot a következő alfejezetben bemutatásra kerülő „Defense News Top 100” orvosolta először 2019-ben.

A legjelentősebb hadiipari vállalatok listáján – hagyományosan, így napjainkban is – döntően az amerikai, valamint kisebb súllyal a nyugat-európai vállalatok vannak domináns szerepben: 2017-ben a 100 legnagyobb vállalatból 66 ezekben az országokban volt bejegyezve (bár termelésük más országok széles körében is zajlott világszerte), 321,5 milliárd dolláros összforgalommal, ami 2,5%-kal magasabb volt, mint az előző évben. Ezen belül a 42, Egyesült Államokban bejegyzett vállalat hadiipari kereskedelmi forgalmának értéke elérte a 226,6 milliárd dollárt (2%-os emelkedés az előző évhez képest), a nyugat-európai hadiipari nagyvállalatok 94,9 milliárd dolláros forgalma pedig 3,8%-kal emelkedett 2016-hoz képest. A legjelentősebb európai cégek Nagy-Britanniában működnek, összesen 35,7 milliárd dollárnyi forgalommal, és e vállalatok forgalmát 2002–2016 között csak a sok területen domináns helyzetben lévő amerikai vállalatok tudták felülmúlni. Jelentős fejlemény volt azonban 2017-ben, hogy az orosz hadiipari vállalatok első ízben előzték meg a briteket a kereskedelmi forgalom értéke tekintetében (37,7 milliárd dollár, a top 100 vállalat forgalmának 9,5%-a). Ugyancsak ez volt az első év, amikor egy orosz hadiipari vállalat (az Almaz-Antey) bekerült az első tízbe. Ennek oka nem csupán a bővülő orosz fegyverexport megrendeléseinek teljesítése, hanem a modernizálódó orosz haderő számára „belföldre” rendelt haditechnikai eszközök gyártása. (FLEURANT et al. 2018, 2.)

A hadiipari termelés esetében is jól látható a fokozódó koncentráció: a tíz legnagyobb vállalat 2017-ben 198,2 milliárd dollár értékű forgalmat bonyolított, ami 10%-os emelkedés az egy évvel korábbihoz képest. Ez a tíz cég a száz legnagyobb hadiipari vállalat forgalmának 50%-át bonyolította. A top 10 vállalat közül öt amerikai, négy nyugat-európai, egy pedig orosz volt az elmúlt évben.

Az amerikai vállalatok – és a nemzetközi piac – legnagyobb szereplője továbbra is a Lockheed Martin, amit elsősorban széles termékpallettájának és az igen nagy értékű fegyverrendszerek (F-35 vadászpilóta nélküli repülőgépek, rakétafegyverek, rakétavédelmi rendszerek, Aegis rendszer) gyártásának köszönhet. Miközben a Lockheed az elmúlt évben 8,3%-kal 44,9 milliárd dollárra tudta növelni forgalmát, a második helyezett Boeing hadiipari forgalma 11%-kal csökkent – részben a C-17 szállító repülőgépek gyártásának lezárulása és a KC-46 légi utántöltő repülőgépek késedelmes szállítása következtében. Az amerikai piacon több jelentős összeolvadásra, felvásárlásra is sor került 2017-ben: a United Technologies felvásárolta a Rockwell Collins-t, a Northrop Grumman az Orbital ATK-t, amit vélhetően az motivált, hogy a 2016 óta bejelentett jelentős amerikai haditechnikai modernizációs megrendeléseknél (többek között az amerikai nukleáris erők modernizációjánál) előnyt szerezzenek versenytársaikkal szemben. A katonai szolgáltató szektor konszolidációja is folytatódott: miután az elmúlt években számos nagyvállalat kiszervezte, illetve leválasztotta a kevésbé jövedelmező szolgáltató ágazatot a központi haditechnikai termelési portfólióról, az újonnan függetlenné váló szolgáltató vállalatok körében sor került néhány egyesülésre a méretgazdaságosság jegyében. 2017-ben a legjelentősebb ilyen lépés a DXC létrejötte volt a Computer Sciences Corporation és a Hewlett Packard Enterprise Services egyes elemeiből, amely így egyből a 82. helyre került a 100 legnagyobb hadiipari és szolgáltató vállalat rangsorában. (FLEURANT et al. 2018, 2–3.)

Európában a brit hadiipari vállalatok a legnagyobbak, amelyek közül hét szerepelt a top 100 listáján, összességében 35,7 milliárd dolláros forgalommal 2017-ben. Az összesítésben 4., Európában az első számú nagyvállalat, a BAE Systems – amelynek forgalma egyedül 22,9 milliárd dollár volt – a nemzetközivé vált hadiipari vállalatok mintapéldája: 83 000

alkalmazottjából 29 000-et egy amerikai leányvállalat foglalkoztat, és jelentős nemzetközi gyártói és beszállítói hálózatra támaszkodik. A francia hadiipari és szolgáltató vállalatok helyzete is javult 2017-ben, 11%-kal növekvő, 21,3 milliárd dollár összértékű forgalommal. Kiemelkedik közülük a repülőgépgyártó Dassault, amely Indiának és Katarnak adott el repülőgépeket, valamint a Naval Group, amely a francia haditengerészet, illetve Brazília, India és Egyiptom számára épít hadihajókat és tengeralattjárókat. Emellett két olasz, négy német, egy spanyol, egy svéd és egy svájci vállalat is felkerült a top 100-as listára. (FLEURANT et al. 2018, 3–4).

A 2007 óta tartó orosz hadiipari konszolidáció célja az volt, hogy egyes hadiipari szegmensekben nagyobb, versenyképes vállalatokat hozzanak létre, és ez a program mára alapvető sikereket könyvelhetett el. Így 2017-ben összesen tíz vállalat került a száz legnagyobb közé, összességében 37,7 milliárd dolláros forgalommal, 9,5%-os részesedéssel. Az orosz védelmi kiadások 2011 utáni jelentős növekedése és a haderő átfogó modernizációs programjai sok hazai megrendeléssel is ellátták e vállalatokat, amelyek a nemzetközi piacon is igyekeznek érvényesülni. Ennek eredményeképpen kerülhetett be a tíz legnagyobb vállalat közé a fejlett légvédelmi rendszereket (többek között az S-400-ast) gyártó Almaz-Antey. (FLEURANT et al. 2018, 4.)

A fentiekén túl Japán (5 vállalat), Izrael (3), Dél-Korea (4), Ausztrália (1), Kanada (1), Lengyelország (1), Szingapúr (1) és Ukrajna (1) is jelentős, elismert fegyvergyártóként került fel a 2018-as top 100 listára, három ország pedig – India (4 vállalat), Törökország (2) és Brazília (1) – felemelkedő új szereplőként igyekszik megszilárdítani pozícióit a nemzetközi fegyvergyártásban és -kereskedelemben. E hét vállalat összesített forgalma 2017-ben elérte a 11,1 milliárd dollárt (a top 100 vállalat katonai kereskedelmi forgalmának 2,8%-át), miután 8,1%-kal növelték forgalmukat az előző évhez képest. Mindhárom ország esetében évek óta hangoztatott cél a nemzeti hadiipari kapacitások megerősítése és bővítése, lehetőség szerint több területen biztosítva az önellátást, és csökkentve a külföldi beszállítótól. (FLEURANT et al. 2018, 5–7.)

Láthatjuk tehát, hogy a nemzetközi fegyverkereskedelemben meghatározó szerepet játszó hadiipari vállalatok és szolgáltatók tekintetében is megfigyelhető a versenyképességet erősítő fokozódó koncentráció (összeolvadások és felvásárlások). Egyes termelési és fejlesztési területeken megfigyelhető a nemzetköziesedés a beszállítók, ellátási láncokon keresztül, azonban fennmarad az a törekvés is, hogy a nemzeti katonai biztonság fenntartása szempontjából kulcsfontosságú, a legfejlettebb technológiai vívmányokat alkalmazó területeken (például a nukleáris fegyverek és hordozóeszközeik esetében) fenntartják a kizárólag nemzeti termelési-fenntartási kapacitásokat. Egyes konfliktusövezetekben fekvő vagy nagyhatalmi versengésben érintett országok kifejezetten töreksenek a nemzeti haderőt a lehető legtöbb területen ellátni képes hadiipari termelési kapacitás kiépítésére és fenntartására is – amelyben a nemzetközi fegyverpiacon történő sikeres megjelenés is sokat segít(het).

Ilyen szereplő a védelmi iparát immár több mint két évtizede rendkívül dinamikus állami tudományos-technológiai és anyagi támogatással fejlesztő Kínai Népköztársaság is, amelynek védelmi ipari kapacitásairól sokáig csak homályos becslésekkel rendelkeztünk. A nemzetközi összefüggésekben elsősorban azért nem szerepeltek korábban kínai hadiipari vállalatok, mert jelentős részben vagy teljes egészében állami tulajdonúak, amelyekről nem rendelkezünk nyílt, megbízható adatokkal. A világ vezető hadiipari vállalatairól a Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (SIPRI) mellett azonban 2001 óta a Defense

News szakportál is szolgálatot átfogó szemlélettel adatokat. Mindkét esetben komoly módszertani korlátot jelent persze a megismerhetőség, azaz a hiteles adatok rendelkezésre állása – ami eddig azt eredményezte, hogy egyes szereplőknél (így az orosz hadiipari vállalatoknál) sokszor becslésekre hagytak a szakértők, míg mások – elsősorban a Kínai Népköztársaság vállalatai – egyszerűen hiányoztak az elemzésekből. Ezt a hiányosságot orvosolta első alkalommal a 2019 júliusában megjelenő Defense News Top 100-as listája (Defense News 2019), amely a Nemzetközi Stratégiai Tanulmányok Intézetének (IISS) szakértőivel együttműködve a kínai cégeket is elhelyezte a világ száz vezető hadiipari vállalatának listáján. Így ma már e kiadvány tükrében a vezető kínai hadiipari vállalatok „nemzetközi erejéről”, termelési profiljáról is képet kaphatunk a világ más vezető védelmi ipari vállalataival összevetve.

11.4.2. Defense News Top 100 (2019)

Általánosságban a Defense News szakportál elemzői közvetlenül a hadiipari vállalatok által nyilvánosságra hozott adatokra (például éves beszámolókra) szoktak támaszkodni, amit egy kifejezetten az egyes vállalatoknak megküldött védelmi ipari kérdőív kitöltése egészít ki, amelyben a védelmi technológiai, hírszerzési, belbiztonsági, és egyéb nemzetbiztonsági kötődésű bevételszegmenseikre kérdeznak rá. Ezt az adatgyűjtést további nyílt forrásokra támaszkodó kutatás egészíti ki – mindez azonban csak az átláthatóan gazdálkodó (döntően nyugati) vállalatok esetében vezet általában eredményre. 2019-ben az IISS szakértőivel kiegészülve a vállalati és kormányzati jelentések mellett másodlagos kínai nyelvű forrásokat (így a médiában megjelent híreket) is felhasználtak annak érdekében, hogy a legnagyobb kínai hadiipari vállalatok tevékenységéről is pontosabb képet kapjanak, és beilleszthessék azokat a többi nemzetközi vállalat rangsorába.

E tekintetben a részben vagy egészben állami kézben lévő vállalatok tevékenység-profiljának mélyebb feltárása jelentette a legnagyobb kihívást, amelynek áthidalására a nyolc nagy állami konglomerátum 460 közepes méretű leányvállalatát, részegységét is vizsgálták, és becsléseket alkalmaztak annak meghatározására, hogy azok tevékenységének mekkora része kapcsolódik hadiipari tevékenységekhez (kutatás-fejlesztés, haditechnikai eszközök termelése, védelmi ipari szolgáltatások). A becslések alapját az a feltevés jelentette, hogy ha egy vállalatcsoport részegységeinek tevékenysége például 50%-ban katonai, 50%-ban civil területekhez kapcsolódott, akkor a konglomerátum teljes bevételeinek felét is a katonai szektor adja. E módszertan tesztalánya a China North Industries Group Corporation (NORINCO) volt, amely a nyolc állami hadiipari konglomerátum közül egyedülként hivatalos beszámolóiban is különbséget tett katonai és civil tevékenységi területek között. A NORINCO önbevallása szerint bevételeinek 80,8%-a származik civil tevékenységekből, ami lényegében megegyezik azzal a becsléssel, amelyet az IISS kutatói kialakítottak. Ennek nyomán a további hét vállalatcsoport esetében is ezt a becslési módszert alkalmazták. Ezzel együtt a hiteles, megbízható információk megszerzésének és elemzésének továbbra is számos akadálya van. Mint arról maguk a kutatók is beszámoltak, a 2018-ra vonatkozó kínai adatokhoz való hozzáférés sokkal nehezebb volt, mint a korábbi években, egy vállalat pedig még az online információkhoz (honlapjukhoz) való hozzáférést is korlátozta Kínán kívüli IP-címeiről, azaz külföldről – ami véletlenszerű

is lehet, vagy összefügghet a kínai–amerikai technológiai és kereskedelmi pengeváltásokkal. (MEHTA 2019)

A legnagyobb hadiipari vállalatok sorát a SIPRI-hez képest frissített és kibővített értékelésben 2018-ban is amerikai nagyvállalatok vezették (1. táblázat), a Lockheed Martinnal az élen. A Lockheed Martin négy üzleti-technológiai területen működik: légijárművek gyártása, rakétatechnológia és tűzvezető rendszerek, forgószárnyas eszközök (helikopterek) gyártása és űrtechnológia. Olyan csúcstechnológiai áttörések és vezető termékek kapcsolódnak a céghez, mint az X–35/F/35B meghajtórendszer, az F–22 Raptor nehéz vadászbombázó vagy az F–35 Lightning ötödik generációs vadászrepülőgép; az űrtechnológiában a műholdak és űrhulladék megfigyelését és nyomon követését végző úgynevezett Space Fence és a holdra szállásban használni tervezett Orion parancsnoki modul. A vállalat ugyancsak befektet az egészségügyi rendszerek, a megújulóenergiarendszerek, az intelligens energiahálózatok és a kompakt nukleáris fúziós technológiát alkalmazó rendszerek területén. A top 15 vállalat közül hat (állami kézben lévő) kínai, négy amerikai, négy európai és egy orosz volt 2018-ban. (Defense News 2019)

11.6. táblázat

A 15 legnagyobb hadiipari vállalat 2018-ban, hadiipari bevételeik alapján

Helyezés		Vállalat	Ország	2018-as hadiipari bevétel (milliárd USD)	Változás 2017–2018- ban (%)	Teljes bevétel (milliárd USD)	A hadiipari bevétel aránya a teljes bevételből (%)
2018	2017						
1.	1.	Lockheed Martin	Egyesült Államok	50,536	5	53,762	94
2.	5.	Boeing	Egyesült Államok	34,050	66	101,127	34
3.	4.	Northrop Grumman	Egyesült Államok	25,300	17	30,095	84
4.	2.	Raytheon	Egyesült Királyság	25,164	7	27,058	93
5.	ÚJ	Aviation Industry Corp. of China (AVIC)	Kínai Népköztársaság	24,902	9	66,405	38
6.	6.	General Dynamics Corp.	Egyesült Államok	24,055	23	36,200	66

Helyezés		Vállalat	Ország	2018-as hadiipari bevétel (milliárd USD)	Változás 2017–2018- ban (%)	Teljes bevétel (milliárd USD)	A hadiipari bevétel aránya a teljes bevételből (%)
2018	2017						
7.	3.	BAE Systems	Egyesült Királyság	22,477	0	24,569	91
8.	ÚJ	China North Industries Group Corp. Ltd. (NORINCO)	Kínai Népköztársaság	14,778	4	68,100	22
9.	7.	Airbus	Hollandia/ Franciaország	13,064	17	75,221	17
10.	ÚJ	China Aerospace Science and Industry Corp.	Kínai Népköztársaság	12,131	8	37,909	32
11.	ÚJ	China South Industries Corp.	Kínai Népköztársaság	11,963	-15	38,592	31
12.	ÚJ	China Electronics Technology Group (CETC)	Kínai Népköztársaság	10,275	8	33,354	31
13.	10.	Leonardo	Olaszország	9,829	11	14,454	68
14.	ÚJ	China Shipbuilding Industry Corp.	Kínai Népköztársaság	9,795	5	48,977	20
15.	8.	Almaz-Antey	Oroszország	9,660	6	9,897	98

Forrás: Defense News 2019

Az IISS szakértői a kínai hadiipar gyenge pontjainak a repülőgépmotorok, a hajómotorok és a műveleteket támogató vezetési-irányítási rendszerek gyártását tartják. Ezeket a területeket részben a kutatás-fejlesztés és innováció támogatásával, részben nemzetközi technológiai együttműködéssel igyekeznek orvosolni. Ugyancsak nem áll távol a vezető kínai vállalatoktól sem egyes, kulcstechnológiákat birtokló külföldi cégek felvásárlása, és fennáll a lehetősége a hasonló profilú vezető vállalatok összeolvadásának a gazdaságos működés javítása végett. Amennyiben például a két vezető hajóépítő vállalat, a China State Shipbuilding Corporation és a China Shipbuilding Industry Corporation összeolvadna,

14,7 milliárd dolláros közös bevételükkel a világ 9. legnagyobb hadiipari vállalatává válnának. Miközben az amerikai üzleti környezetben az ilyen lépések monopolhelyzetbe emelhetnek nagyvállalatokat, és csökkenthetik a versenyt, a fejlődést, az erősen kontrollált kínai környezetben a duplikációkat szüntethetik meg. A vezető kínai hadiipari vállalatok a 2018-as bevételük alapján az alábbiak voltak:

11.7. táblázat

A vezető kínai hadiipari vállalatok és profiljuk 2018-ban, hadiipari bevételeik alapján

Helyezés a top 100-ban	Név	2018-as hadiipari bevétel (milliárd dollár)	Profil
5.	Aviation Industry Corporation of China	24,9	Légi járművek (merev- és forgósárnyas egyaránt), légi szállító járművek, gépipar
8.	China North Industries Group Corporation Limited	14,8	Belbiztonsági eszközök (zavargások ellen), tüzérségi eszközök, lőfegyverek, könnyű- és páncélozott járművek, harckocsik, UAV-k, radartechnológia, rakétatechnológia, robbanóanyagok
10.	China Aerospace Science and Industry Corporation	12,1	Űrtechnológia (űrutazás emberekkel, holdra szállás), rakétatechnológia, légvédelmi rendszerek, elektromágneses technológia (vasút), telekommunikáció, információs technológia
11.	China South Industries Group Corporation	12	Gépjárművek, tűzfegyverek, optikai-elektronikai technológia
12.	China Electronics Technology Group	11,3	Kommunikációs eszközök, számítástechnika, elektronika, szoftverfejlesztés, kutatás-fejlesztés, civil és katonai pénzügyieszköz-kezelés
14.	China Shipbuilding Industry Corporation	9,8	Hajóépítés, tengeri technológiák, dízelmotorok, akkumulátorok és más energiaforrások, automatizálás
19.	China Aerospace Science and Technology Corporation	8,1	Űrtechnológia, űrhajók, kilövőeszközök, stratégiai és harcászati rakétatechnológia, gépipar, gépjárműipar, szállítóeszközök, számítástechnika
22.	China State Shipbuilding Corporation	5	Hajóépítés, karbantartás, kikötők fejlesztése

Forrás: Defense News 2019

A hadiipari vállalatok potenciáljának megismerése elé tehát még mindig a megbízható források, adatok hiánya állítja a legnagyobb akadályt. A Defense News 2019-es Top 100 listája első alkalommal hidalta át ezt a problémát, és sorolta be a kínai hadiipari vállalatokat a világ legnagyobbjai közé. Az értékelés szerint a 100 legnagyobb hadiipari vállalat között 41 (!) amerikai, 10 britet, 8 kínait, 6 franciát, 5 törököt, 4 dél-koreait, 3-3 németet, izraelit és japánt, 2-2 orosz, olaszt és norvégot láthatunk, míg több országot 1-1 vállalat képvisel valamely szűk szegmensen működő profillal. (Defense News 2019) A „megszokott” amerikai és nyugat-európai túlsúlyt összességében nem borítja fel, de egyes területeken bizonyos mértékig ellensúlyozza a kínai hadiipari kapacitás. Ennek hajtóereje azonban elsődlegesen nem a nemzetközi piacokon folytatott verseny, hanem a nemzeti haderőt ellátni képes önálló kapacitások kiépítése – amely területen csak néhány szereplő tekinthető többnyire önellátónak (Egyesült Államok, Oroszország, Kínai Népköztársaság). E három katonai hatalomnak megvan az a lehetősége, hogy hadiiparát nemzeti megrendelésekkel is életben tudja tartani – sőt fejleszteni –, míg az egyébként jelentős hadiipari kapacitásokkal bíró „hagyományos” európai nagyhatalmaknak szüksége van a folyamatos fegyverexportra ahhoz, hogy gyártókapacitásait megőrizzék, és katonai kutatás-fejlesztési tevékenységüket finanszírozni tudják. Mindennek közvetlen hatása van a nemzetközi fegyverkereskedelemre is, ugyanis a kínai vállalatok elsősorban az európai és orosz cégek versenytársai a „harmadik országok” körében (Afrika, Latin-Amerika), mert az amerikai–kínai hatalmi versengés a szövetségi rendszerek tagjai között egyértelműen kijelöli a beszerzések irányát.

11.5. Összefoglalás

A nemzetközi fegyverkereskedelem e fejezetben ismertetett adatainak jelentőségét többek között az adja, hogy jelentős geopolitikai folyamatokra világítanak rá. A SIPRI vonatkozó adatbázisainak vizsgálata alapján is megállapítható, hogy a fegyverkereskedelem volumenének csökkenő trendje jellemzően a nemzetközi kapcsolatokban, különösen a nagyhatalmak között végbemenő enyhülést, illetve az együttműködés erősödését jelzi, míg a fegyverkezés a politikai és/vagy katonai konfliktusok kiéleződését tükrözi. Ebben a kontextusban tovább tart az a 2000-es évek közepétől kibontakozó trend, miszerint a nagyhatalmak – az Egyesült Államok, Kína, Oroszország –, a vezető európai hatalmak, valamint a meghatározó regionális hatalmak egy kiéleződő hatalmi verseny mellett a konfliktusok eszkalációjára számítva növelik katonai jellegű kiadásait. A nemzetközi fegyverkereskedelem célországai továbbá rámutatnak arra is, hogy mely régiókban nagyok a biztonságpolitikai kockázatok, illetve mely térségek terheltek leginkább fegyveres konfliktusokkal. Amint a fejezet több ponton is utalt rá, a Közel-Keleten, valamint Kelet- és Délkelet-Ázsiában érzékelhető a fegyverkezési verseny erősödése.

Az egyes országok fegyverimportjának volumene és jellege továbbá számos fontos információt hordoz magában ezen országok katonai gyengeségeiről és erejéről, valamint külső országoktól való függőségéről. Ebben a kontextusban érdemes utalni arra, hogy a legnagyobb fegyverimportőr országok, így India vagy Szaúd-Arábia vonatkozásában a magas volumen nemcsak ezen államok forrásbőségét tükrözi, hanem a kiszolgáltatottságot és saját hadiiparuk gyengeségeit is. Végül érdemes utalni arra, hogy a nemzetközi fegyverkereskedelem tranzakciói az adott országok közötti politikai kapcsolatok minőségét is tükrözik.

E vonatkozásban az Egyesült Államok nemzetközi elsőségében meghatározó szerepet játszanak a kiterjedt katonai jellegű szövetségesi és partnerségi kapcsolatok. A globális hatalmi rend átalakulásának fontos fokmérője lesz, hogy a nemzetközi fegyverszállítások dimenziójában milyen változások mennek végbe az elkövetkezendő években, veszít-e az Egyesült Államok a jelentőségéből, illetve az első számú potenciális kihívó, Kína mennyiben tudja szerepét növelni a nemzetközi fegyverkereskedelemben, és azt geopolitikai előnyökké formálni.

Felhasznált irodalom

- ANGELOVSKI, Ivan – MARZOUK, Lawrence – PATRUCIC, Miranda (2016): Making a Killing: The 1.2 Billion Euro Arms Pipeline to Middle East. *Balkan Insight*, July 27, 2016. Elérhető: <https://balkaninsight.com/2016/07/27/making-a-killing-the-1-2-billion-euros-arms-pipeline-to-middle-east-07-26-2016/> (A letöltés dátuma: 2017. 01. 04.)
- CAVR (2017): Implementing the Arms Trade Treaty and the UNPoA. A Guide to Coordinating an Effective Arms Control System. Centre for Armed Violence Reduction. Elérhető: www.armed-violencereduction.org/wp-content/uploads/2017/10/Implementing-the-Arms-Trade-Treaty-and-the-UNPoA-A-Guide.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 02. 05.)
- Center for International Policy (é. n.): *Security Assistance Monitor*. Elérhető: <https://securityassistance.org/> (A letöltés dátuma: 2017. 01. 05.)
- CSIKI Tamás (2012): A hagyományos fegyverek kereskedelmének nemzetközi trendjei. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 5. évf. 4. sz. 129–142. Elérhető: www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2012_4_12_csi_ki_tamas.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 01. 03.)
- CSIKI VARGA Tamás (2018): A hagyományos fegyverek nemzetközi kereskedelmének aktuális jellemzői: bővülő kereskedelem és koncentrálódó termelés. *SVKK Elemzések*, 2018/19. Elérhető: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKK_Elemz%C3%A9sek_2018_19_A%20hagyom%C3%A1nyos%20fegyverek%20nemzetk%C3%B6zi%20kereskedelm%C3%A9nek%20aktu%C3%A1lis%20jellemz%C5%91i_\(Csiki\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKK_Elemz%C3%A9sek_2018_19_A%20hagyom%C3%A1nyos%20fegyverek%20nemzetk%C3%B6zi%20kereskedelm%C3%A9nek%20aktu%C3%A1lis%20jellemz%C5%91i_(Csiki).pdf) (A letöltés dátuma: 2020. 04. 02.)
- DARLING, DANIEL (2019): Romania plans to buy additional ex-Portuguese Air Force F-16s. *Defense & Security Monitor*. Elérhető: <https://dsm.forecastinternational.com/wordpress/2019/04/23/romania-plans-to-buy-additional-ex-portuguese-air-force-f-16s/> (A letöltés dátuma: 2020. 04. 02.)
- Defense Aerospace (2020): *State to sell five F-16 fighter jets to Romania in €130M deal*. Elérhető: www.defense-aerospace.com/articles-view/release/3/209200/portugal-to-sell-five-more-f_16s-to-romania-in-%E2%82%AC130m-deal.html (A letöltés dátuma: 2020. 04. 02.)
- Defense News (2019): *Defense News Top 100 for 2019*. Elérhető: <https://people.defensenews.com/top-100/> (A letöltés dátuma: 2020. 04. 02.)
- Defense Security Cooperation Agency (é. n.). Elérhető: www.dsca.mil (A letöltés dátuma: 2017. 01. 06.)
- ECOWAS (2006): *ECOWAS Convention on Small Arms and Light Weapons, their Ammunition and Other Related Materials*. Elérhető: www.poa-iss.org/RegionalOrganizations/ECOWAS/ECOWAS%20Convention%202006.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 01. 03.)
- Európai Tanács (2008): A Tanács 2008/944/KKBP közös álláspontja a katonai technológia és felszerelések kivitelének ellenőrzésére vonatkozó közös szabályok meghatározásáról.

- Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008E0944&from=HU> (A letöltés dátuma: 2017. 01. 03.)
- Európai Tanács (2015): Az Európai Unió közös katonai listája. Elérhető: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG0421\(05\)&from=HU](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG0421(05)&from=HU) (A letöltés dátuma: 2017. 01. 03.)
- FLEURANT, Aude – KUIMOVA, Alexandra – TIAN, Nan – WEZEMAN, Pieter D. – WEZEMAN, Siemon T. (2018): *The SIPRI Top 100 Arms-producing and Military Services Companies, 2017*. SIPRI Fact Sheet. Elérhető: www.sipri.org/sites/default/files/2018-12/fs_arms_industry_2017_0.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 04. 02.)
- GREENE, Andrew (2019): Australia now world's second biggest weapons importer behind only Saudi Arabia: analysts. *ABC News*. Elérhető: www.abc.net.au/news/2019-09-30/australia-worlds-second-biggest-weapons-importer-behind-saudi/11558762 (A letöltés dátuma: 2020. 04. 02.)
- HOLTOM, Paul – BROMLEY, Mark (2011): *Implementing an Arms Trade Treaty: Lessons on Reporting and Monitoring from Existing Mechanisms*. Stockholm International Peace Research Institute. (SIPRI Policy Paper, 28.) Elérhető: www.sipri.org/sites/default/files/files/PP/SIPRIPP28.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 01. 02.)
- HOLTOM, Paul – BROMLEY, Mark – SIMMEL, Verena (2012): *Measuring International Arms Transfers*. SIPRI Fact Sheet. Elérhető: www.sipri.org/sites/default/files/files/FS/SIPRIFS1212.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 01. 06.)
- KAHN, Michael – MULLER, Robert (2017): Airplane maker leads Czech arms industry revival. *Reuters*. Elérhető: www.reuters.com/article/us-czech-arms-idUSKBN1AB0JU (A letöltés dátuma: 2020. 04. 02.)
- MEHTA, Aaron (2019): Chinese firms bump down Western companies on Top 100 list. *Defense News*. Elérhető: www.defensenews.com/top-100/2019/07/22/chinese-firms-bump-down-western-companies-on-top-100-list/ (A letöltés dátuma: 2020. 04. 02.)
- OAS (2017): *The Inter-American Convention on Transparency in Conventional Weapons Acquisitions (A-64)*. Washington, D. C., Organization of American States. Elérhető: www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-64_transparency_conventional_weapons_acquisitions.asp (A letöltés dátuma: 2017. 01. 06.)
- OSCE (2012): *OSCE Document on Small Arms and Light Weapons*. Organization for Security and Co-operation in Europe. Elérhető: www.osce.org/fsc/20783?download=true (A letöltés dátuma: 2017. 01. 03.)
- SIPRI (2016): *Annual report on export control for military material, small arms for civil use and dual-use goods and technologies in the Czech Republic, 2016*. Elérhető: www.sipri.org/sites/default/files/2018-11/czech_republic-2016.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 04. 02.)
- SIPRI (2017a): *National Reports on Arms Exports*. Elérhető: www.sipri.org/databases/national-reports (A letöltés dátuma: 2017. 01. 03.)
- SIPRI (2020a): *SIPRI Arms Transfers Database – Methodology*. Elérhető: www.sipri.org/databases/armstransfers/background (A letöltés dátuma: 2020. 07. 03.)
- SIPRI (2020b): *SIPRI Arms Transfers Database, Importer/Exporter TIV Tables*. Elérhető: <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php> (A letöltés dátuma: 2020. 07. 03.)
- Small Arms Survey (2017): *Stockpiles*. Elérhető: www.smallarmssurvey.org/weapons-and-markets/stockpiles.html (A letöltés dátuma: 2017. 01. 08.)

- UN General Assembly (1991): Resolution Adopted by the UN General Assembly on December 9, 1991. Transparency in Armaments. 46/36L. Elérhető: <https://fas.org/nuke/control/untia/text/untia.htm> (A letöltés dátuma: 2017. 01. 03.)
- UN General Assembly (1997): Report of the Panel of Governmental Experts on Small Arms. A/52/278. Elérhető: www.sipri.org/sites/default/files/research/disarmament/dualuse/pdf-archive-att/pdfs/un-report-of-the-panel-of-governmental-experts-on-small-arms.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 01. 03.)
- UNODA (2017): *Arms Trade Treaty. Implementation Toolkit*. Elérhető: www.un.org/disarmament/convarms/arms-trade-treaty-2/ (A letöltés dátuma: 2017. 01. 03.)
- UN Security Council (2011): Resolution 2009 (2011). Adopted by the Security Council at its 6620th meeting, on 16 September 2011. Elérhető: www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2009%20%282011%29 (A letöltés dátuma: 2017. 01. 03.)
- WEZEMAN, Pieter D. – FLEURANT, Aude – KUIMOVA, Alexandra – TIAN, Nan – WEZEMAN, Siemon T. (2019): *Trends in International Arms Transfers, 2018*. SIPRI Fact Sheet. Elérhető: www.sipri.org/sites/default/files/2019-03/fs_1903_at_2018.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 07. 03.)
- WEZEMAN, Pieter D. – FLEURANT, Aude – KUIMOVA, Alexandra – DA SILVA, Diego Lopes – TIAN, Nan – WEZEMAN, Siemon T. (2020): *Trends in international arms transfers, 2019*. SIPRI Fact Sheet. Elérhető: www.sipri.org/sites/default/files/2020-03/fs_2003_at_2019.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 07. 03.)